

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

RAIMONDA ALIŠAUSKAITĖ
Intelektinės nuosavybės teisės studijų programa

AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS PROBLEMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Ramūnas Birštonas

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINIUISE TEISĖS AKTUOSE	7
1.1. Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos	7
1.2. Pasaulinės prekybos organizacijos sutartis dėl intelektualinės nuosavybės teisių prekyboje (TRIPS)	10
1.3. Pasaulinės intelektualinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis ...	12
2. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTUOSE	17
2.1. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje	17
2.1.1. Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcija	17
2.1.2. Teisė į teisingą atlyginimą	20
2.2. 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo Nr. 2001/29/EB	25
2.3. 1993 m. rugsėjo 27 d. Tarybos direktyva 93/83/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo	27
2.4. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų	28
2.4.1. Nepakankamas teisių apsaugos terminas	28
3. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE	32
3.1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas	32
3.1.1. Atlikėjų teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcija	33
3.1.2. Atlikėjų teisių perdavimo darbdaviui prezumpcija	34
3.1.3. Teisė į teisingą atlyginimą	36
3.2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 53 straipsnio pakeitimo įstatymas	40
4. PINO AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKIMŲ SUTARTIS	43
4.1. Nuostata dėl atlikėjo teisių perleidimo prodiuseriui	47
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

IVADAS

Literatūros, meno ir kitų kūrinių esmė atskleidžiama, kai juos interpretuoja atlikėjas, nuspalvindamas kūrinį savo talentu ir asmenybės žavesiu. Toks kūrinių interpretavimas yra kūryba, reikalaujanti atitinkamų laiko bei finansinių išteklių, todėl pripažįstama, jog atlikėjų teisės į šio kūrybinio proceso rezultatus turi būti saugomos teisės aktu įtvirtintomis nuostatomis.

Atlikėjų teisinės apsaugos būtinybę lėmė spartus technologijų vystymasis. Kinematografas, filmavimo kamera, televizija leido atlikimą įrašyti į įvairias laikmenas (kino ar magnetinę juostą, CD, DVD ir pan.). Atlikimas, buvęs praeinamojo pobūdžio reiškinys, tampa amžinu dalyku, kurį galima naudoti daug kartų ir pateikti neribotai auditorijai. Dėl skaitmeninių technologijų pažangos bei interneto plėtros, atlikėjas netenka galimybės tiesiogiai susisiekti su vartotoju ir nebegali kontroliuoti užfiksuotų atlikimų bei savo pajamų. Plečiantis interneto tinklui, itin pažeidžiamos tapo audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisės. Panaudojant tobulėjančius vaizdo bei garso algoritmus duomenų suspaudimui, audiovizualiniai kūriniai masiškai ir beveik nekliudomai nelegaliai platinami, atgaminami bei paskleidžiami globaliniame tinkle, tokiu būdu pažeidžiant šių kūrinių atlikėjų turtines ir asmenines neturtines teises. Be to, smarkiai didėjantys nelegalūs bylų keitimosi mastai kenkia ir šalies ekonomikai - mažina darbo vietų skaičių, verslo ir valstybės biudžeto pajamas. Todėl būtina nacionaliniu bei tarptautiniu lygmeniu užtikrinti atlikėjų teisinę apsaugą.

Temos problema. Nors pripažįstama, jog galiojantys teisės aktai turėtų užtikrinti veiksmingą audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą, praktinis šių teisių įgyvendinimas dažnai yra problematiškas dėl nepakankamo, neaiškaus, neatitinkančio naujų ekonominių pokyčių teisinio reglamentavimo, kuris neužtikrina efektyvios atlikėjų teisinės apsaugos. Nors audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinė apsauga numatyta teisės aktuose, tačiau teisinės apsaugos mechanizmas realiai neveikia, kadangi įtvirtintos teisės normos nepadedą atlikėjams tinkamai įgyvendinti savo teisių bei neatitinka jų poreikių. Be to, audiovizualinių kūrinių atlikėjams nesuteikiama tokia pat teisinė apsauga kaip atlikėjams muzikos įrašų srityje, dėl to audiovizualiniai atlikėjai atsiduria prastesnėje socialinėje bei teisinėje padėtyje lyginant su kitais gretutinių teisių subjektais. Šios problemos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos srityje skatina ypatingą dėmesį skirti minėtų atlikėjų teisių apsaugos tobulinimui.

Temos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė. Audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problematika iki šiol išsamiai analizuota nebuvo. Lietuvių literatūroje atlikėjų teisinės apsaugos problemas nagrinėjo R. Birštonas¹, N. J. Matulevičienė², J.

¹Birštonas R., Klimkevičiūtė D., Matulevičienė N. J., Mickienė L., Usonienė J. Intelektinės nuosavybės teisė. Vilnius: Registrų centras, 2010;

Usonienė³, užsienio literatūroje – O. Morgan⁴, L. Bently⁵, P. Torremans⁶. Tačiau šis magistro baigiamasis darbas pretenduoja į konkrečios atlikėjų grupės – būtent audiovizualinių kūrinių atlikėjų – teisinės apsaugos problematikos detalią analizę. Darbas apima išsamią tiek tarptautinių, Europos Sąjungos, tiek nacionalinių teisės aktų analizę audiovizualinių atlikimų srityje. Tuo tarpu lietuvių ir užsienio literatūroje šiuo klausimu galima rasti tik bendrojo pobūdžio informacijos, fragmentiškai konstatuojančios audiovizualinių kūrinių teisinės apsaugos ir gynimo reglamentavimą. Taigi, šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemų nagrinėjimui, teisių įgyvendinimo bei teisės normų, įtvirtinančių šių atlikėjų teisių apsaugą, mechanizmo veiksmingumo ir efektyvumo problematikos analizei.

Be mokslinio naujumo, kitas motyvas, paskatinęs autorių gilintis į pasirinktą temą, yra jos aktualumas. Teisinė apsauga gretutinių teisių subjektams (taigi, ir audiovizualinių kūrinių atlikėjams) teisės aktuose įtvirtinta palyginti neseniai. Pirmieji teisės aktai, įtvirtinantys atlikėjų teises, tarptautiniu mastu buvo priimti tik XX a. viduryje. Todėl teisinė bazė audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos srityje nėra pakankamai išvystyta, jai trūksta teisinio reglamentavimo konkretumo bei efektyvaus šių teisių apsaugos užtikrinimo, taigi būtina ją tobulinti.

Be to, audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos reglamentavimo problematika ypatingai aktuali šiandien, kuomet dėl skaitmeninių technologijų pažangos bei šių technologijų plėtros audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisės gali būti lengvai pažeidžiamos. Todėl poreikis apsaugoti minėtų atlikėjų teises, kūrybinės veiklos rezultatus bei įdėtas investicijas tampa dar aktualesnis.

Magistro baigiamojo darbo temos analizė naudinga intelektinės nuosavybės teisės bei atlikėjų teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų aspektais. Praktinė šio darbo reikšmė pasireiškia tuo, jog šis darbas, kuriame analizuojamas audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos reglamentavimas bei problematika, prisidės prie tolimesnių šios srities studijų Lietuvoje.

Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 18(3), p. 995–1017;

Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių individualaus įgyvendinimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 3(3), p. 945–965.

²Tie patys;

Matulevičienė N. J. *Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos* // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 69–75.

³Tie patys.

⁴Morgan O. *International protection of performers' rights*. Oregon: Hart publishing Oxford and Portland, 2002;

Morgan O. *The Problem of the International Protection of Audiovisual Performances* // IIC 2002 Heft 07.

⁵Bently L. *Intellectual property law*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

⁶Torremans P. *Intellectual property law*. 5th edition. Oxford: Oxford university press, 2008.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis šio darbo tikslas yra atskleisti nelygiavertę audiovizualinių kūrinių atlikėjų, lyginant su kitais gretutinių teisių subjektais, teisinę padėtį tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygmeniu bei išsiaiškinti teisinės priemonės ir būdus, kuriais šis problemiškas reglamentavimas galėtų būti ištaisytas.

Siekiant nurodyto tikslo, šiam darbui išskirti tokie uždaviniai:

- 1) išanalizuoti tarptautinius, regioninius ir nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą;
- 2) įvardinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemas, jų sprendimo būdus;
- 3) aptarti numatomus teisės aktų, reglamentuojančių audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą, pakeitimus bei projektus.

Tyrimo objektas yra teisės aktų, reglamentuojančių audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą, pagrindu atsirandantys teisiniai santykiai, problemiškieji šių santykių subjektų teisinės apsaugos įgyvendinimo aspektai.

Tyrimo dalykas. Tarptautiniai, Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą. Šių teisės aktų įgyvendinimo praktika ir analizė.

Tyrimo metodika. Rašant darbą naudotasi įvairiais teisės aiškinimo ir tyrimo metodais: *dokumentų analizės*, kuris padėjo išsamiau pažinti tyrimo objektą, *lyginamasis* – lyginamos analizuojamų teisės aktų nuostatos. Įvertinant teisės normą bendrojoje teisės normų sistemoje, naudotas *sisteminis* metodas. *Istorinio* metodo pagalba analizuotos istorinės audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos atsiradimo ir vystymosi aplinkybės. Atskleidžiant tiriamojo darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei apibendrinimus, naudotasi *loginiu* metodu. *Teleologinis* metodas padėjo atskleisti tikruosius teisės aktų rengėjų tikslus ir motyvus, leido daryti išvadas dėl tam tikrų teisės normų turinio ir taikymo. Taip pat taikytas *apklausos* metodas – atlikta anketinė apklausa, kurios metu pateikti klausimai audiovizualinių kūrinių gamintojams. Siekiant išsiaiškinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų socialinę padėtį Lietuvoje, apklausta 16 Lietuvos kino gamintojų. Pateikti klausimai apima sutarčių, sudaromų tarp prodiuserių ir audiovizualinių kūrinių atlikėjų, rūšis, atlikėjams mokamo atlyginimo tvarką, atlikėjų perduodamų teisių galiojimo terminą, teritoriją ir kitus klausimus. Realų audiovizualinių atlikėjų teisinę apsaugą reglamentuojančių nuostatų veiksmingumą ir efektyvumą nustatyti padėjo anketose pateikti klausimai dėl atlikėjų turtinių teisių į atlikimus perdavimo, taip pat klausimai, susiję su audiovizualinių kūrinių atlikėjų galimybe laisvai derėtis dėl sutarties sąlygų, numatančių teisių perdavimą bei sutartyje aptariamo atlyginimo už kiekvieną perduotą atlikėjo turtinę teisę.

Šaltiniai. Siekiant kuo išsamiau atskleisti šiai temai rūpimus klausimus, naudotasi įvairia literatūra - tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos bei nacionaliniais teisės aktais, užsienio ir Lietuvos teisės doktrina, monografijomis, periodiniais leidiniais, konferencijų medžiaga.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, pabaiga. Pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį, dėstomoji dalis suskirstyta į skyrius. Pirmame, antrame ir trečiame skyriuose pateikiama išsami atskirų tarptautinių, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė, nagrinėjamos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinį reglamentavimą įtvirtinančios nuostatos, tam tikrų nuostatų priėmimo motyvai, problematika audiovizualinių atlikimų teisinės apsaugos atžvilgiu. Ketvirtame skyriuje aptariama siūloma PINO Audiovizualinių atlikimų sutartis, svarbiausios jos nuostatos ir reikšmė audiovizualinių kūrinių atlikėjams. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, magistro baigiamojo darbo apibendrinimai, taip pat pateikiamas literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINIUISE TEISĖS AKTUOSE

Tarptautiniai teisės aktai suteikia apsaugą neužfiksuotiems (gyviems) atlikimams, tačiau fiksuotų audiovizualinių atlikimų atžvilgiu praktiškai neegzistuoja jokie tarptautiniai įsipareigojimai. Tolimesniuose skyriuose aptariama audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinė apsauga atsižvelgiant į Romos konvencijoje, TRIPS sutartyje ir PINO atlikimų ir fonogramų sutartyje įtvirtintas teisės normas.

1.1. Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos

Pirmasis žingsnis tarptautiniu lygiu reglamentuojant atlikėjų teisių apsaugą – 1961 m. *Tarptautinė Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos* (toliau – Romos konvencija). Šioje konvencijoje numatyti minimalūs atlikėjų teisinės apsaugos reikalavimai, kuriuos šalys, norėdamos tapti šios konvencijos dalyvėmis, turi įgyvendinti savo nacionaliniuose įstatymuose.

Romos konvencija apibrėžia sąvoką „atlikėjai“, kuri apima ir audiovizualinius atlikimus: „atlikėjai reiškia aktorius, dainininkus, muzikantus, šokėjus ir kitus asmenis, kurie vaidina, dainuoja, skaito, deklamuoja, atlieka ar koku nors kitu būdu dalyvauja atliekant literatūros ar meno kūrinius.“ Pripažįstama, jog dalyvavimas atliekant kūrinius suprantamas ne kaip techninė organizacinė pagalba atlikėjui, bet kaip kūrybinis indėlis į kūrinio atlikimo procesą.⁷ Romos konvencijos komentare pabrėžiamas atlikėjo veiklos kūrybinis pobūdis ir veiklos rezultato originalumas: artistai savo asmenybe praturtina atliekamą kūrinį, pavyzdžiui, aktorius individualiai kuria savo vaidmenį. Tai yra kūrybinis įnašas, atlikimo metu susiliejęs su pačiu kūriniu.⁸

Minėta, jog Romos konvencija buvo pirmoji tarptautinė priemonė, suteikianti atlikėjams pagrindines teises į jų atlikimus, užfiksuotus audiovizualiniuose įrašuose. Šio teisės akto 7 straipsnyje numatytos atlikėjams suteikiamos teisės. Aptariamo straipsnio nuostatos apima ir audiovizualinių kūrinių atlikėjus, kadangi nėra išskiriamos atskiros atlikėjų kategorijos, kurioms suteikiama teisinė apsauga. Atsižvelgiant į neužfiksuotų audiovizualinių atlikimų apsaugą, svarbus yra Konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (a) punktas, kuris nurodo, jog atlikėjai turi teisę

⁷ Matulevičienė N. *Atlikėjų teisių apsauga pagal Lietuvos įstatymus ir tarptautines sutartis*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 2001; Birštonas R., Klimkevičiūtė D., Matulevičienė N. J., Mickienė L., Usonienė J. *Intelektinės nuosavybės teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2010.

⁸ Autorių kolektyvas. *Romos konvencijos ir Fonogramų konvencijos komentarai*. – Phare, Vilnius, 2002.

uždrausti atlikimo transliavimą ir viešą paskelbimą, kai tai daroma be jų sutikimo. Beje, ši teisė yra apribojama, numatant, kad atlikėjai neturi teisės kontroliuoti atlikimo transliavimo ar perdavimo, kai atlikimas jau pats savaime yra radijo ar televizijos laida arba kai transliuojamas anksčiau padarytas jo įrašas. Be to, atlikėjams suteikta galimybė uždrausti be jų leidimo įrašyti dar neįrašytą atlikimą.⁹ Kalbant apie įrašytų atlikimų apsaugą, paminėtinas Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (c) punktas, draudžiantis užfiksuotų audiovizualinių atlikimų atgaminimą be atlikėjų leidimo.

Šioje konvencijoje nustatytas apsaugos terminas sudaro ne mažiau kaip 20 metų, skaičiuojant nuo pabaigos tų metų, kuriais: (a) buvo padarytas fonogramų ir jose fiksuoto atlikimo įrašas; (b) kūriniai buvo atlikti tiesiogiai, bet ne įrašyti į fonogramą. Neabejotina, jog punktas (a) neapima atlikimų, užfiksuotų audiovizualiniuose įrašuose, kadangi taikomas tik atlikimams, įrašytiems fonogramose (išimtinai garsiniams įrašams), o punktas (b) taip pat neapima užfiksuotų audiovizualinių atlikimų, kurie įrašyti į audiovizualinį įrašą atlikėjų sutikimu, kadangi remiantis Romos konvencijos 19 straipsniu, nuo to momento, kai atlikėjas davė sutikimą užfiksuoti savo atlikimą vaizdo ir garso įrašė, Konvencijos suteikiamos teisės jiems netaikomos. Todėl, apsaugos terminas, numatytas punkte (b), yra reikšmingas ir taikomas tik tokiems audiovizualiniams atlikimams, kurie yra užfiksuoti vaizdo ir garso įrašė be atlikėjų sutikimo (neužfiksuotų (gyvų) atlikimų atžvilgiu nėra prasmės kalbėti apie apsaugos terminą, kadangi jie nėra įrašyti, todėl neįmanomas jų vėlesnis panaudojimas).¹⁰

Pažymėtina, jog ypač svarbi Romos konvencijos 19 straipsnio nuostata, kurioje numatyta, kad jeigu atlikėjas davė sutikimą užfiksuoti savo atlikimą vaizdo ir garso įrašė, tai Romos konvencijos 7 straipsnio suteikiamos teisės jam netaikomos. Tai reiškia, kad atlikimui netaikoma teisinė apsauga prieš bet kokį atlikimo įrašo panaudojimą, nesvarbu, ar užfiksuotas atlikimas skirtas rodyti kino teatre ar per televiziją. Situacija skiriasi tik tuo atveju, kai įrašas yra padaromas nelegaliai ar be atlikėjų sutikimo. Taigi, kai tik atlikėjas sutinka, kad jo atlikimas būtų užfiksuotas audiovizualiniame įrašė, Romos konvencijos 7 straipsnis, suteikiantis atlikėjui galimybę uždrausti tam tikrus veiksmus, nebetaikomas. Tokia galimybė (uždrausti tam tikrus veiksmus) apima tik audiovizualinius atlikimus, jeigu garso ir vaizdo įrašai yra padaromi be atlikėjų leidimo (angl. *bootlegging*). Tai reiškia, kad audiovizualinių kūrinių atlikėjai, kurie sutiko su jų atlikimų įtraukimu į audiovizualinius kūrinius, nepriklausomai nuo Konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (c) punkto (iii) nuostatų, negali pasinaudoti tokių atlikimų įrašų atgaminimo

⁹ Romos konvencijos dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos 7 straipsnio 1 dalies (b) punktas // Žinios. 1999, Nr. 11-249.

¹⁰ WIPO Sub-regional Seminar on the Protection of Works and Performances in the Audiovisual Sector. Organized by WIPO, in cooperation with the State Department of Intellectual Property (SDIP) of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2009.

teise. Tokiu atveju, jie, žinoma, nesinaudoja jokiomis transliavimo ar kitokio viešo paskelbimo teisėmis taip pat ir dėl to, jog, kaip minėta, Romos konvencijos 7 straipsnis nesuteikia tokių teisių įrašytų atlikimų atžvilgiu, nesvarbu, koku būdu jie užfiksuoti. Paminėtina, jog 12 straipsnis, numatantis atlikėjams ir/ar fonogramų gamintojams teisę gauti teisingą atlyginimą už komerciniais tikslais išleistos fonogramos ar jos kopijos naudojimą transliavimui ar bet kokiam kitam viešam paskelbimui, taikomas ir įrašytiems atlikimams. Tačiau šiuo atveju apima tik tokius įrašus, kurie užfiksuoti fonogramose, bet neapima audiovizualinių įrašų, nes Romos konvencijos 3 straipsnyje nurodoma, jog sąvoka „fonograma“ reiškia bet koki išimtinai garsinį kokio nors atlikimo ar kitų garsų įrašą, taip televizija ir kino pramonė išskiriama iš Romos konvencijos 12 straipsnio taikymo.

Šiuo atžvilgiu paminėtina, jog būtent Graikijos teisės aktai numato išimtinį, kitokį reglamentavimą, nei minėtasis 12 straipsnis. Šioje valstybėje teisė į atlyginimą suteikiama visiems, tiek garso (muzikos), tiek audiovizualinių kūrinių atlikėjams. Graikijos Autorių teisių įstatymo 46 straipsnis aiškiai nurodo, jog: „Atlikėjas visais atvejais išsaugo teisę į atlyginimą už jo atlikimo įrašymą, atgaminimą, platinimą, nuomą ir panaudą, nepriklausomai nuo atlikimo formos. Atlikėjas išsaugo neatšaukiamą teisę į teisingą atlyginimą už nuomą, jeigu jis garso, vaizdo, ar audiovizualinio įrašo prodiuseriui davė leidimą nuomoti atlikimą“.¹¹

Taigi, Romos konvencija įtvirtino minimalią apsaugos garantiją audiovizualinių kūrinių atlikėjams. Ši konvencija suteikia teisę audiovizualinių kūrinių atlikėjams uždrausti transliuoti ir viešai skelbti jų atlikimą bei įrašyti dar neįrašytą (gyvą) atlikimą, taip pat teisę uždrausti atgaminti jų atlikimo įrašą be jų leidimo arba uždrausti atgaminimą, jei jis daromas ne tais tikslais, kuriems atlikėjai davė sutikimą, įskaitant ir atgaminimą atsižvelgiant į išimtis ar apribojimus, numatytus 15 straipsnyje.¹² Tačiau Romos konvencijos 19 straipsnis, kuris numato, kad Konvencijos straipsnių suteikiamos teisės netaikomos atlikėjui davus sutikimą užfiksuoti savo atlikimą vaizdo ir garso įrašė, panaikina Konvencijos suteikiamos teisinės apsaugos praktinę reikšmę, kadangi ši teisės norma „atima“ iš audiovizualinių kūrinių atlikėjų jiems suteiktas aukščiau minėtas teises. Be to, audiovizualinių kūrinių atlikėjams, skirtingai nei kitų kategorijų atlikėjams, nesuteikiama teisė gauti teisingą atlyginimą iš naudotojų už komerciniais tikslais išleisto įrašo ar jo kopijos naudojimą tiesioginiam transliavimui ar bet kokiam kitam

¹¹ Dr. Nadia Kyrouli, Dionysos (Greek Actors Coll.Soc.) *Legal Advisor. Audiovisual Performances in the Digital Era.* // http://www.aepo-artis.org/usr/SEMINAR%202010/DIONYSOS-N-KYPROULI_AEPO-ARTIS-Seminar-2010.pdf; prisijungimo laikas: 2011-06-04.

¹² Romos konvencijos dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos 15 straipsnio 1 dalis: Bet kuri Sutarties šalis savo įstatymais ir taisyklėmis gali nustatyti šios Konvencijos garantuotos apsaugos išimtis dėl: a) kūrinio naudojimo asmeniniams poreikiams; b) naudojimosi trumpomis ištraukomis, turint tikslą pranešti apie einamuosius įvykius; c) trumpalaikio įrašo, kurį padarė transliuojančioji organizacija savo techninėmis priemonėmis ir savo laidoms; d) naudojimosi išimtinai mokymo ar mokslinio tyrimo tikslais. // Žinios. 1999, Nr. 11-249.

viešam skelbimui, todėl darytina išvada, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinė padėtis, palyginti su kitais gretutinių teisių subjektais, yra ženkliai blogesnė. Romos konvencijos komentare¹³ aiškinama, jog Romos konvencijos projektų svarstymo bendroji ataskaita ir kiti dokumentai rodo, kad filmų gamintojai, televizijos prodiuseriai nerimavo pirmiausia dėl savo investicijų apsaugos. Todėl Romos konvencijos 19 straipsnio nuostatos pablogina audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę padėtį palyginti su kitais gretutinių teisių subjektais.

Paminėtina, jog Romos konvencijoje nenumatytos atlikėjų asmeninės neturtinės teisės, taip pat neaptarti teisių perdavimo klausimai. Dėl technologijų pažangos, vis didėjančio atlikėjų vaidmens ir susitariančių valstybių nuomonių kaitos dėl požiūrio į jų kultūrinius kūrinius, minėtų neišspręstų klausimų svarba per dešimtmečius augo, todėl juos mėginta spręsti sudarant kitas tarptautines sutartis ir susitarimus.

1.2. Pasaulinės prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje (TRIPS)

Kitas reikšmingas tarptautinis teisės aktas, numatantis atlikėjų teisinę apsaugą – 1994 m. *Pasaulinės prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje* (toliau – TRIPS sutartis). Šios sutarties 14 straipsnio 1 dalies pirmas sakinyss nurodo, jog įrašydami savo atlikimą į fonogramą, atlikėjai turi galimybę neleisti vykti šiems veiksmams, jeigu jie vyksta be jų leidimo: įrašyti dar neįrašytą savo atlikimą ir tiražuoti atlikimo įrašą. Kiek tai susiję su atlikimų įrašais, aptariama nuostata yra siauresnės apimties nei tai numatyta Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (b) punkte¹⁴, kadangi TRIPS sutarties nuostata apima tik neužfiksuoto (gyvo) atlikimo įrašymą į fonogramą. Tuo tarpu, pagal Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (b) punktą, atlikėjams suteikiama apsauga praplečiama ir apima galimybę uždrausti bet kokio atlikimo įrašymą į bet kokią laikmeną.¹⁵

Pažymėtina, jog TRIPS sutartyje nėra apibrėžta sąvoka „fonograma“, tačiau kaip nuoroda naudojamos atskiros nuostatos iš Romos konvencijos, kurioje yra vartojamas terminas „fonograma“. Atsižvelgiant į tai, kad TRIPS sutartyje nėra įvardinta ši sąvoka, jai nurodyti taikomas Romos konvencijos 3 straipsnio (b) punktas, pagal kurį „fonograma“ reiškia „bet kokią išimtinai garsinį kokio nors atlikimo ar kitų garsų įrašą“. Akivaizdu, kad šis apibrėžimas

¹³ Autorių kolektyvas. Romos konvencijos ir fonogramų konvencijos komentarai. – Phare, Vilnius, 2002.

¹⁴ Romos konvencijos dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos 7 straipsnio 1 dalies (b) punktas: Šios Konvencijos suteikiama apsauga atlikėjams apima galimybę uždrausti be jų leidimo įrašyti dar neįrašytą atlikimą. // Žinios. 1999, Nr. 11-249.

¹⁵ WIPO Sub-regional Seminar on the Protection of Works and Performances in the Audiovisual Sector. Organized by WIPO, in cooperation with the State Department of Intellectual Property (SDIP) of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2009.

neapima audiovizualinių įrašų. Tai reiškia, jog TRIPS sutartis suteikia netgi dar silpnesnę audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą nei Romos konvencija. Romos konvencija garantuoja šiems atlikėjams bent jau galimybę uždrausti neteisėtą audiovizualinio įrašo padarymą, o tokia teisė (būtent – atgaminimo) prarandama tik davus leidimą daryti įrašą (Romos konvencijos 19 straipsnis). Tuo tarpu TRIPS sutartis nesuteikia net galimybės audiovizualinių kūrinių atlikėjams uždrausti audiovizualinio įrašo padarymo.

Aptariant audiovizualinių atlikėjų teises, yra svarbus skirtumas tarp TRIPS sutarties 14 straipsnio pirmo ir antro sakinio. Galimybė uždrausti neteisėtą neužfiksuotų (gyvų) atlikimų įrašymą apima tik įrašo padarymą į fonogramą, tuo tarpu galimybė uždrausti atlikimo transliavimą ar kitokią viešą perdavimą apima bet kokį gyvą atlikimą. Atlikėjams suteikiama apsauga jų neįrašytiems (gyviems) garso ar garso ir vaizdo atlikimams nuo neteisėto transliavimo bevielėmis priemonėmis ir kitokio viešo perdavimo. Taigi, TRIPS sutartis nesuteikia apsaugos užfiksuotų audiovizualinių kūrinių įrašymui, o apsiriboja tik garso įrašais. Tai reiškia, jog TRIPS sutartis saugo tik muzikinius atlikimus, o atlikėjų teisių į audiovizualinius įrašus ši sutartis nereglamentuoja.¹⁶

Būtina trumpai aptarti priežastis, nulėmusias audiovizualinių kūrinių atlikėjų išskyrimą iš tarptautinio teisinio reglamentavimo. Iš esmės tai buvo politinės, ekonominės ir kultūrinės priežastys. Priešingai nei Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), Prancūzija ir kitos Europos Bendrijos šalys nenorėjo, kad audiovizualinis sektorius būtų įtrauktas į Visuotinio susitarimo dėl tarifų ir prekybos (GATT) paslaugų sritį (Bendras susitarimas dėl paslaugų prekybos - GATS).¹⁷ Diskusija susikoncentravo ties Prancūzijos ir kitų Europos šalių pasiūlymu nustatyti kvotą audiovizualiniams kūriniams, importuojamiems į jų teritoriją, ypač iš JAV. „Motion Pictures Association of America“ prezidentas Jack Valenti, atstovaujantis Jungtinių Valstijų kino pramonei, prieštaravo tokio apribojimo nustatymui. Jis nurodė, jog kvota labai pakenktų ne tik kino pramonei, bet ir neigiamai paveiktų JAV ekonomiką, kadangi Amerikos pramogų pramonė yra antra pagal dydį eksporto pramonė JAV, surenkanti milijardus pajamų iš užsienio šalių, be to kino pramonėje dirba šimtai tūkstančių darbuotojų. Tačiau, Prancūzijos atstovai griežtai prieštaravo laisvai prekybai audiovizualinėje srityje ir pareiškė iniciatyvą, kad audiovizualinių atlikimų apsauga būtų išspręsta atskirai nuo paslaugų pramonės produktų. Savo poziciją jie grindė siekiu puoselėti, skatinti ir apsaugoti vietines Europos tradicijas ir moralines vertybes. Kvotos, pavadintos „Televizija be sienų direktyva“, numatė apribojimus Europos Sąjungos valstybėms narėms, reikalaujančius transliuoti minimalų europinės kilmės

¹⁶ Gruenberger M. *A Duty To Protect the Rights of Performers? Constitutional Foundations of an Intellectual Property Right*. Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, Vol. 24, p. 617, 2006.

¹⁷ Thomas Murray, *The U.S. - French Dispute over GATT Treatment of Audiovisual Products and the Limits of Public Choice Theory: How an Efficient Market Solution was „Rent-Seeking“*, 21 MD. J. INT'L L. & TRADE 205 (1997).

audiovizualinės produkcijos procentinį dydį. JAV taip pat prieštaravo dėl europiečių reikalavimo tęsti subsidijas valstybių narių kino pramonei. Taigi, prancūzų prekybos atstovai buvo labai paveikti savo kino pramonės lobistų. Argumentai už nykstančios Europos tapatumo išsaugojimą Europinio transliavimo kontekste buvo išties svarūs. Be to, kiti Europos prodiuserių, rašytojų ir audiovizualinių atlikėjų atstovai buvo taip pat suinteresuoti, kad „kultūrinės vertybės“ (audiovizualinis sektorius) būtų paliktos už GATT/TRIPS sutarties reglamentavimo ribų.¹⁸

Apibendrinant, galima teigti, jog politinis spaudimas ir savanaudiški kultūriniai bei ekonominiai interesai prisidėjo prie nuostatų, garantuojančių audiovizualinių kūrinių atlikėjams minimalius apsaugos standartus tarptautiniu lygmeniu, kurie jau buvo suteikti muzikos atlikėjams, eliminavimo.

1.3. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis

Nei Romos konvencija, nei TRIPS sutartis nesuteikė atlikėjams išimtinių teisių į jų atlikimą, taip pat nenumatė asmeninių neturtinių teisių. Atlikėjų teisių apsaugos galimybes gerokai išplėtė 1996 m. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis* (toliau – PINO atlikimų ir fonogramų sutartis), suteikdama atlikėjams išimtines bei asmenines neturtines teises. Ši sutartis priimta siekiant modernizuoti Romos konvencijoje numatytą atlikėjų apsaugą atsižvelgiant į technologijų pažangą informacinėje visuomenėje, kadangi atsiradus naujiems naudojimo būdams (galimybė įrašus padaryti viešai prieinamus internete, elektroninė leidyba ir kt.), iškilo būtinybė apsaugoti atlikėjų teises į atlikimų įrašus.

PINO atlikimų ir fonogramų sutartis apibrėžia „atlikėjo“ sąvoką – tai aktoriai, dainininkai, muzikantai, šokėjai ir kiti asmenys, kurie vaidina, dainuoja, skaito, deklamuoja, dalyvauja atlikime, interpretuoja ar kitaip atlieka literatūros, meno kūrinius ar folkloro kūrinius. Sutarties nuostatos, numatančios atlikėjų teises, sudaro keturias kategorijas: 1) asmeninės neturtinės teisės, kurios taikomos tik gyviems atlikimams arba įrašytiems į fonogramą atlikimams; 2) turtinės teisės neužfiksuotiems (gyviems) atlikimams; 3) išimtinės teisės (atgaminimo, platinimo, nuomos, atlikimo įrašų padarymo viešai prieinamais) atlikimams, įrašytiems į fonogramą; ir 4) teisė į vienkartinį teisingą atlyginimą už komerciniais tikslais išleistos fonogramos transliavimą ir viešą paskelbimą. Akivaizdu, jog pirmu, trečiu ir ketvirtu

¹⁸ Adler Bernard, *The Proposed New WIPO Treaty for Increased Protection for Audiovisual Performers: Its Provisions and Its Domestic and International Implications*. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, Volume 12, Issue 4 2002.

atveju minimos teisės netaikomos audiovizualinių kūrinių atlikėjams. Tik antra suteikiamų teisių kategorija – turtinės teisės į neįrašytus atlikimus – reikalauja aiškesnio paaiškinimo.

PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 6 straipsnis nurodo, jog atlikėjai turi išimtinę teisę leisti: 1) transliuoti ir viešai skelbti savo neįrašytus atlikimus, išskyrus tuos atvejus, kai atlikimas jau pats savaime yra radijo ar televizijos laida; ir 2) įrašyti neįrašytus savo atlikimus. Šio straipsnio numatyti veiksmai, iš esmės, yra tokie pat, kokie minimi Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (a) ir (b) punktuose.¹⁹ Vienintelis reikšmingas skirtumas gali būti tas, jog PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 6 straipsnio 1 dalies minimas „užfiksavimas“ gali būti interpretuojamas tik kaip garsinis (muzikos) įrašymas, kai tuo tarpu Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (b) punkte vartojama sąvoka „užfiksavimas“ reiškia bet koki įrašymą, taip pat apimantį ir audiovizualinius įrašus.

Tačiau teisinė aptariamų teisių prigimtis yra skirtinga. Remiantis Romos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies (a) ir (b) punktais, „suteikiama apsauga atlikėjams“ apima tik „galimybę uždrausti“, tuo tarpu PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 6 straipsnis suteikia išimtinę teisę atlikėjams *leisti* atlikti tam tikrus veiksmus.²⁰

Žodžių junginys „įrašyti neįrašytus... atlikimus“, naudojamas PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 6 straipsnio 2 dalyje, nėra aiškinamas vienodai. Kyla klausimas, ar teisė leisti įrašyti neįrašytą atlikimą pagal aptariamą straipsnį praplečiama visiems užfiksavimams ar tik apima įrašymą į fonogramą. Aiškinant minimos nuostatos tekstą, galima išvada, jog ji taikoma bet kokiems įrašams, tačiau atsižvelgiant į PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 2 straipsnio (c) punkte pateikiamą sąvokos „įrašas“ apibrėžimą, turi būti naudojama siauresnė interpretacija. Remiantis minėtu apibrėžimu, „įrašas“ reiškia tik „garsų ar jų išraiškos fiksaciją, leidžiančią su tam tikru prietaisu tuos garsus išgirsti, atgaminti ar perduoti“. Tai reiškia, jog pagal PINO atlikimų ir fonogramų sutartyje vartojamą sąvoką, 6 straipsnio 2 dalis taikoma tik garso įrašams fonogramose, todėl neapima audiovizualinių įrašų. Pažymėtina, jog tokia interpretacija nėra plačiai pripažįstama visų valstybių. Pavyzdžiui, Japonija palaiko skirtingą poziciją šiuo klausimu. 1997 m. rugsėjo mėnesį vykusioje pirmojoje PINO komiteto ekspertų sesijoje dėl audiovizualinių atlikimų protokolo, Japonijos delegacija nurodė, kad atsižvelgiant į PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 6 straipsnį, gali būti laikoma, jog atlikėjų teisė leisti įrašyti neįrašytą savo atlikimą apima ir audiovizualinius atlikimus, kadangi Diplomatinėje

¹⁹ Romos konvencijos dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos 7 straipsnio 1 dalis: Šios Konvencijos suteikiama apsauga atlikėjams apima galimybę uždrausti: a) be jų sutikimo transliuoti ir viešai skelbti jų atlikimą, išskyrus atvejus, kai atlikimas, naudojamas transliavimui ar perdavimui, jau pats savaime yra radijo ar televizijos laida arba kai transliuojamas anksčiau padarytas jo įrašas; b) be jų leidimo įrašyti dar neįrašytą atlikimą. // Žinios. 1999, Nr. 11-249.

²⁰ International Bureau of World Intellectual Property Organisation. Document WIPO/CR/SYM/GUZ/01/3/a, pp 18-19, para 91 // http://www.wipo.int/meetings/fr/doc_details.jsp?doc_id=12662; prisijungimo laikas: 2012-06-01.

konferencijoje svarstant Sutarties projektą nuspręsta iš žodžių junginio „muzikinis (garso) atlikimas“ panaikinti žodį „muzikinis“ ir palikti tik sąvoką „atlikimas“ būtent dėl to, kad nuostatos, numatančios teisinę apsaugą atlikėjams, apimtų ir nefiksuotus audiovizualinius atlikimus.²¹ Tačiau, iš tikrųjų, minėto būdvardžio panaikinimo priežastis buvo ta, jog jeigu būtų vartojamas žodis „muzikinis“, PINO atlikimų ir fonogramų sutartyje numatyta apsauga būtų siauresnė nei numatyta TRIPS sutartyje, kurios 14 straipsnio 1 dalis apima bet kokį atlikimų įrašymą į fonogramą (literatūros kūrybinių, tokių kaip poemos, atlikimai – deklamavimas – taip pat yra įrašomi į fonogramas).

Be to, reikia pažymėti, jog pagrindinis diskusijų klausimas svarstant PINO atlikimų ir fonogramų sutarties projektą 1996 m. Diplomatines konferencijos metu Ženevoje buvo keliamas dėl to, ar reikėtų PINO atlikimų ir fonogramų sutartimi suteikti apsaugą audiovizualinių kūrybinių atlikėjams. Šiuo klausimu JAV ir Europos Bendrijos bei jos valstybių narių pozicijos išsiskyrė. Europos Bendrija pabrėžė, jog neturėtų būti „diskriminacijos“ tarp atlikimų, ir kad audiovizualiniams atlikimams turėtų būti suteikiama tokio pat – aukšto – lygio apsauga kaip ir garso atlikimams. Šią poziciją palaikė ir kitos Europos šalys, taip pat Afrikos valstybių grupė bei Lotynų Amerikos ir Karibų šalys. Tačiau JAV delegacija buvo linkusi išlaikyti tarptautinį *status quo*, nustatytą Romos konvencijos 19 straipsniu ir TRIPS sutarties 14 straipsnio 1 dalimi. Ji prieštaravo apsaugos suteikimui sutartimi audiovizualiniams atlikimams, nurodydama, jog egzistuoja esminiai skirtumai tarp fonograminės pramonės ir audiovizualinės pramonės, dėl to skirtingų režimų taikymas atlikėjams nėra laikomas diskriminacija. Azijos ir Ramiojo vandenyno šalys, ypač Indija, palaikė šią JAV poziciją.

JAV atstovai pateikė kompromisinį pasiūlymą, nurodydami, jog dauguma valstybių primygtinai reikalauja, kad Sutartis apimtų ne tik garso įrašų, bet ir audiovizualinių kūrybinių atlikėjų teises. Jie pažymėjo, kad nesutiks su tokiu Sutarties apimties praplėtimu, kol nebus atkreiptas dėmesys į rimtas problemas, kurios trukdo tokiam teisių apimties išplėtimui. Šiuo atžvilgiu JAV matė dvi galimybes. Arba Sutarties apimtis turėtų būti apribota, išskiriant audiovizualinius atlikėjus, arba turėtų būti sukurtas alternatyvus pasiūlymas, kuris leistų koegzistuoti dvejoms skirtingoms sistemoms. Pastarajam tikslui įgyvendinti, JAV delegacija suformulavo pasiūlymą, kuris turėjo keturis tarpusavyje susijusius esminius elementus. Pirma, užsienio atlikėjams JAV turėtų būti suteikta pagrindinių turtinių teisių (atgaminimo, platinimo, teisės daryti įrašą ir padaryti atlikimo įrašą prieinamą) įstatyminė apsauga. Asmeninės neturtinės teisės nesuteikiamos. Antra, Sutartis turėtų leisti kiekvienai valstybei savarankiškai įgyvendinti numatytas teises. Trečia, Sutartis turi apimti nuostatas, reglamentuojančias teisių perleidimą,

²¹ International Bureau of World Intellectual Property Organisation. Document AP/CE/I/4, Annex II, p 3, para 5. // www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/ap_ce_i/ap_ce_i_4.doc+WIPO+Document+AP/CE/I/4,+Annex+II&hl=it&gl=it; prisijungimo laikas: 2011-06-01.

kurios leistų atlikėjui laisvai perduoti savo turtines teises kitiems asmenims. Turėtų būti numatyta, jog atlikėjas išsaugo savo teises net ir tada, kai duoda sutikimą įrašyti atlikimą. Sudarydamas sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo, atlikėjas perduoda gamintojui savo teises, jei atlikėjas ir prodiuseris nesusitaria kitaip. Ketvirta, kiekviena valstybė kitos valstybės atlikėjams turėtų suteikti tokią pat apsaugą kaip ir savo šalies atlikėjams.

JAV delegacija manė, jog šis pasiūlymas būtų veiksmingas sprendimas, kurį priėmus, būtų užtikrinta audiovizualinių atlikėjų teisinė apsauga visame pasaulyje ir taip būtų išvengta reikšmingų apsaugos skirtumų atskirose valstybėse. Delegacija nurodė, jog pritarimas pasiūlymui ženkliai padidintų JAV prisijungimo prie Sutarties tikimybę, taip pat pagerintų užsienio šalių muzikos ir audiovizualinių kūrinių atlikėjų padėtį. Nesutikus su pateiktu pasiūlymu, JAV atsisako ratifikuoti Sutartį. Tačiau Europos Bendrijos delegacija vis tiek nesutiko su JAV pateiktu pasiūlymu ir pasiliko ties savo pradine pozicija, reikalaudama, kad nebūtų daromas joks skirstymas tarp įvairių atlikimų, būtent, tarp garso ir audiovizualinių atlikimų. Atsižvelgiant į tokį Europos Bendrijos pareiškimą, buvo nesunku numatyti galutinį diskusijų rezultatą: pasiekti sutarimą šiuo klausimu buvo neįmanoma. Tačiau sudaryti Sutartį be tokios šalies kaip JAV, kurios kino pramonė yra didžiulė, ir kuri yra svarbiausia audiovizualinių kūrinių eksportuotoja pasaulyje, būtų visiškai anachronizmas. Todėl Europos Bendrijos delegacija atsisakė savo reikštos pozicijos ir PINO atlikėjų ir fonogramų sutartis buvo pasirašyta, apribojant jos taikymo apimtį ir suteikiant apsaugą tik garso atlikimams ir atlikimams, fiksuotiems fonogramose.²²

Taigi, nors PINO atlikimų ir fonogramų sutartis buvo svarbus žingsnis, siekiant harmonizuoti atlikėjų apsaugą ir suteikiant jiems daugiau turtinių teisių į atlikimus, deja, ši sutartis teisinę apsaugą numatė tik garso įrašų (fonogramų) srityje. Atlikėjų teisių į audiovizualinius atlikimo įrašus reglamentavimo klausimo PINO atlikimų ir fonogramų sutartis neišsprendė. Šie atlikėjai nebuvo įtraukti į sutarties apimtį, todėl jų teisių apsauga į audiovizualinius įrašus nebuvo numatyta.

Apibendrinant aptartųjų tarptautinių sutarčių analizę, darytina išvada, jog tarptautiniu lygmeniu audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisės yra beveik nereglamentuojamos. Nei TRIPS sutartis, nei PINO atlikimų ir fonogramų sutartis nesugebėjo ištaisyti audiovizualinių įrašų apsaugos reguliavimo spragų; nei vienoje iš šių sutarčių nėra numatyta audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsauga. Minėtos sutartys suteikia teisinę apsaugą tik atlikimui, užfiksuotam fonogramoje, bet ne atlikimui, užfiksuotam audiovizualiniame įrašo. Romos konvencija buvo pirmasis tarptautinis teisės aktas, suteikiantis galimybę atlikėjui uždrausti audiovizualinio įrašo

²² WIPO Sub-regional Seminar on the Protection of Works and Performances in the Audiovisual Sector. Organized by WIPO, in cooperation with the State Department of Intellectual Property (SDIP) of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2009.

padarymą, todėl sunku pateisinti šios teisės pašalinimą iš TRIPS ir PINO atlikimų ir fonogramų sutarčių.

2. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTUOSE

2.1. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota redakcija)

Dėl minėtų politinių, ekonominių ir kultūrinių priežasčių audiovizualinių kūrinių atlikėjams tarptautiniu lygmeniu nebuvo suteikta tokia teisinė apsauga, kokią turėjo kiti atlikėjai. Europos Sąjungos valstybės narės išreiškė susirūpinimą šiuo aspektu, todėl buvo imtasi veiksmų, siekiant harmonizuoti audiovizualinių kūrinių atlikėjų ir kitų atlikėjų (muzikos) teisinį apsaugos reglamentavimą. Pirmasis žingsnis šio tikslo linkme buvo 1992 m. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 92/100/EEB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota 2006 m.)* (toliau – Nuomos ir panaudos direktyva).

Nuomos ir panaudos direktyvos nuostatos įtvirtina aukštus atlikėjų (įskaitant ir audiovizualinių kūrinių atlikėjus) teisių apsaugos standartus. Direktyva numato išimtinės teises audiovizualinių kūrinių atlikėjams. Šiems atlikėjams suteikiama išimtinė teisė platinti jų atlikimus, leisti ar uždrausti transliuoti juos bevielio ryšio priemonėmis ir viešai skelbti. Šis teisės aktas siekia užtikrinti atlikėjų teises, įtvirtinant nuostatą, jog bet koks neteisėtas atlikėjo gyvo atlikimo įrašymas laikomas teisių pažeidimu.²³ Galiausiai, audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikiama teisė leisti arba uždrausti nuomoti ar teikti panaudai jų atlikimų įrašus.²⁴

Akivaizdu, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteiktų teisių išimtinis pobūdis, leidžiantis jiems disponuoti savo turtinėmis teisėmis, buvo labai reikšmingas atlikėjų teisiniam statusui. Tačiau, audiovizualinių atlikimų įrašų srityje atlikėjų ir filmo prodiuserių santykiams reguliuoti Nuomos ir panaudos direktyva įtvirtino atlikėjų teisių perdavimo prodiuseriui prezumpciją, kuri numato galimybę perleisti visas atlikėjo išimtinės teises prodiuseriui. Ši nuostata yra itin aktuali nagrinėjant audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą bei jos problemas, todėl atlikėjų teisių perdavimo prezumpcija šiame darbe analizuojama atskirai tolimesniame poskyryje.

2.1.1. Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcija

²³ 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota redakcija) 6 straipsnio 1 dalis // Žin. 2006, Nr. 2006/115.

²⁴ Ten pat, 2 straipsnio 1 dalies 2 punktą.

Galima teigti, jog atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos įtvirtinimo ištakos yra Romos konvencijos 19 straipsnis, nustatantis, kad atlikėjas netenka jam suteiktų teisių, kai duoda sutikimą užfiksuoti savo atlikimą vaizdo ir garso įrašė. Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 4 dalis nurodo, jog esant sutarčiai dėl filmo kūrimo, individualiai arba kolektyviai sudarytai tarp atlikėjų ir filmo prodiuserio, preziumuojama, kad joje nurodytas atlikėjas, jei sutarties nuostatose nenumatyta kitaip, perdavė jam priklausančią nuomos teisę. Direktyvos to paties straipsnio 6 dalies nuostatos suteikė valstybėms narėms galimybę savo įstatymuose numatyti, kad toks teisių perdavimas *mutatis mutandis* taikomas ir kitoms Direktyvoje minimoms išimtinėms turtinėms teisėms (pavyzdžiui, išimtinėi teisei atgaminti audiovizualinį įrašą, transliuoti ar kitaip jį viešai skelbti ir viešai platinti atlikimo audiovizualinį įrašą).

Kyla klausimas, kodėl audiovizualinio kūrinio atlikėjo ir prodiuserio santykiuose pirmenybė teikiama filmo prodiuseriui. Šiuo atveju svarbi yra Nuomos ir panaudos direktyvos Konstatuojamosios dalies 5 pastraipa, kurioje atkreipiamas dėmesys į filmų industrijos kaštus, investicijų riziką, į būtinumą sudaryti sąlygas, kad įdėtos investicijos atsipirktų.²⁵

Igyvendindamos Nuomos ir panaudos direktyvos nuostatas, Europos Sąjungos valstybės atlikėjų teisių perdavimo filmo prodiuseriams prezumpcijos taikymo klausimą sprendė įvairiai. Dauguma valstybių įtvirtino savo įstatymuose visų audiovizualinio kūrinio atlikėjų turtinių teisių perdavimo prodiuseriui prezumpciją. Tik Čekijos Respublikoje atlikėjų teisės nėra perleidžiamos, o pasirašant sutartį preziumuojama, jog šios teisės laikinai perduodamos prodiuseriui. Tai reiškia, kad prodiuseris nėra minėtų teisių savininkas, bet jam yra duotas leidimas jomis naudotis.²⁶

Tuo tarpu Prancūzijos teisinė sistema, kaip ir dauguma kitų Europos šalių, numato audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių perdavimo prezumpciją prodiuseriui. Prancūzijos įstatymuose aiškiai nurodoma: „Audiovizualinio kūrinio atlikėjui ir prodiuseriui sudarant sutartį dėl audiovizualinio kūrinio sukūrimo, pastarajam perduodamos fikscijos, atgaminimo, viešo atlikimo, paskelbimo teisės“. Panašiai, Vokietijos teisinė sistema įtvirtina nuostatą pagal kurią prodiuseriui išlieka teisė kontroliuoti audiovizualinio kūrinio platinimą ir įrašymą. Laikoma, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjai perduoda savo teises iš karto, kai pasirašo sutartį dėl vaidmens atlikimo audiovizualiniame kūrinyje.²⁷ Naujosiose Europos Sąjungos valstybėse narėse,

²⁵ Matulevičienė N. J. *Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos* // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 69–75.

²⁶ *Performers' Rights in European Legislation: Situation and Elements of Improvement*. AEPO-ARTIS Seminar, 2010, Brussels. // http://www.aepo-artis.org/ust/AEPO-ARTIS%20study%202009/AEPO-ARTIS%20Study%20Update_200912.pdf; prisijungimo laikas 2011-05-24.

²⁷ Adler Bernard, *The Proposed New WIPO Treaty for Increased Protection for Audiovisual Performers: Its Provisions and Its Domestic and International Implications*. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, Volume 12, Issue 4 2002.

pavyzdžiui, Lenkijoje, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 87 straipsnis numato, kad pagal filmo sukūrimo sutartį, sudarytą tarp atlikėjo ir filmo prodiuserio, atlikėjas perduoda filmo prodiuseriui išimtinę teisę naudoti audiovizualinį atlikimo įrašą visais sutarties sudarymo metu žinomais naudojimo būdais, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip. Estijos autorių teisių įstatymo 67 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad sudarydami individualias ar kolektyvines sutartis atlikėjai perduoda filmo prodiuseriui filmo nuomos teisę, jeigu sutartyje nenumatyta kitaip.²⁸ Lietuvos teisės aktuose taip pat įtvirtinta atlikėjo išimtinių teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcija. Detaliau apie šį Lietuvoje nustatytą reglamentavimą nagrinėjama šio darbo 3.1.1. poskyryje.

Kitaip nei daugumoje Europos Sąjungos valstybių, JAV sudarant sutartis dėl vaidmens filme atlikimo, sutarties sąlygoms taikomos darbo sutarčių nuostatos. Laikoma, jog atlikėjo teisės nuo filmo sukūrimo momento priklauso filmo prodiuseriui, nes atlikėjo kūrybinis indėlis kuriant filmą atsiranda darbo samdos pagrindu (angl. *work made for hire*). Pagal Autorių teisių įstatymo 101 straipsnį, darbdavys, arba įgaliotas asmuo, laikomas autoriumi. Teisiniai santykiai, susiklostantys tarp audiovizualinių kūrinių atlikėjų ir prodiuserių, yra reguliuojami darbo teisės įstatymų. Atlikėjų teises, derybose dėl turtinių teisių, bendrų darbo sąlygų, susijusių su audiovizualiniu atlikimu, įgyvendina įvairios atlikėjų teisių asociacijos (pavyzdžiui, Screen Actors Guilds – SAG).²⁹

Kyla klausimas, ar atlikėjui ir prodiuseriui sudarant sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo, atlikėjas perduoda gamintojui tik savo turtines teises ar kartu ir asmenines neturtines teises? Dėl asmeninių neturtinių teisių suteikimo audiovizualinių kūrinių atlikėjams tarp Europos Sąjungos valstybių kilo didžiulė diskusija. Dauguma šių valstybių pripažino būtinumą apginti atlikėjo asmenines neturtines teises. Tačiau, kartu, jos išvelgė ir audiovizualinių kūrinių prigimties svarbą, atsižvelgiant į asmenines neturtines teises. Įsivaizduokime scenarijų, kuriame atlikėjas galėtų diktuoti savo sąlygas, kokios scenos turėtų būti naudojamos galutinėje filmo versijoje arba kurioje vietoje turėtų būti patalpintas jo vardas filmo pabaigos sąrašė. Tokia kiekvienam aktoriui suteikta valdžia, labai tikėtina, galėtų atidėti ar net nutraukti filmo pastatymą. Dėl to, Europos šalys numatė griežtus apribojimus atlikėjams, šiems įgyvendinant savo teises į atlikimo neliečiamybę ir autorystę. Pavyzdžiui, Prancūzijoje atlikėjams draudžiama naudotis savo asmeninėmis neturtinėmis teisėmis viso filmo kūrimo metu, ir tik kai režisierius ir direktorius bendrai sutaria dėl galutinės filmo versijos, įsigalioja asmeninių neturtinių teisių

²⁸ Intellectual Property Laws and Treaties // IPLEX, World Intellectual Property Organization, 2003.

²⁹ Adler Bernard, *The Proposed New WIPO Treaty for Increased Protection for Audiovisual Performers: Its Provisions and Its Domestic and International Implications*. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, Volume 12, Issue 4 2002.

apsauga. Tuo metu, kai kuriamas filmas, atsižvelgiant į teisių perdavimo prezumpciją, tik prodiuseris gali naudotis atlikėjo asmeninėmis neturtinėmis teisėmis, o ne pats atlikėjas.

Skirtingai nei Europos atlikėjams, JAV audiovizualinių kūrinių atlikėjams formaliai nėra suteiktos asmeninės neturtinės teisės. Kai kurių valstijų įstatymai pripažįsta vaizdo atlikėjams teisę į atlikimo neliečiamybę ir teisę vadintis atlikėju, tačiau tik tam tikrais atvejais. JAV galiojantis Vaizdo atlikėjų teisių įstatymas suteikia vaizdo atlikėjams teisę į atlikimo vientisumą ir teisę vadintis atlikėju. Tačiau ši ribota apsauga neapima audiovizualinių kūrinių atlikėjų. Toks teisinės apsaugos atlikėjų asmeninėms neturtinėms teisėms nesuteikimas JAV vertinamas neigiamai.³⁰

Apibendrinant, pažymėtina, jog įgyvendindamos Nuomos ir panaudos direktyvos nuostatas, Europos Sąjungos valstybės narės suteikia audiovizualinių kūrinių atlikėjams išimtinių teisių apsaugą. Minėta, kad Direktyva įtvirtino atlikėjų teisę į atlikimo įrašymą, transliavimą ir viešą paskelbimą, platinimo teisę. Deja, kartu Direktyva numatė ir galimybę visas nurodytas atlikėjo teises perleisti prodiuseriui. Šiuo atžvilgiu, ženkliai pabloginama audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinė padėtis, kadangi sudarydami sutartį dėl audiovizualinio kūrinio atlikimo jie netenka suteiktų išimtinių teisių. Ši teisių perdavimo prezumpcija audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos atžvilgiu yra vertinama neigiamai. Nėra pateisinimo bendrai priimtai nuostatai, kad audiovizualinėje srityje atlikėjo teisės perduodamos prodiuseriui. Europos Sąjungos teisė jokiais būdais negali skatinti šios nuostatos. Pripažįstama, jog ji nesustiprina atlikėjo pozicijos derybose su prodiuseriu.³¹ Teisės aktai turėtų užtikrinti, kad pirminių teisių turėtojai įgytų realią naudą iš jiems suteiktų teisių. Tačiau, dėl silpnesnės derybinės pozicijos atlikėjai, perduodami savo išimtinės turtines teises prodiuseriams, dažnai nesugeba gauti atitinkamos naudos. Atsižvelgiant į tai, Nuomos ir panaudos direktyva suteikia teisę atlikėjams gauti teisingą atlyginimą už išimtinių teisių perdavimą. Pabrėžtina, jog teisės į teisingą atlyginimą reglamentavimas yra probleminis, todėl toliau šis klausimas nagrinėjamas išsamiau.

2.1.2. Teisė į teisingą atlyginimą

Atsižvelgiant į atlikėjo, kaip silpnesnės derybinės pozicijos turinčio subjekto, interesų apsaugą, Nuomos ir panaudos direktyva įtvirtina nuostatą, pagal kurią, atlikėjui, kurio išimtinė teisė nuomoti atlikimo audiovizualinį įrašą perėjo filmo prodiuseriui, numatoma neatšaukiama

³⁰ Adler Bernard, *The Proposed New WIPO Treaty for Increased Protection for Audiovisual Performers: Its Provisions and Its Domestic and International Implications*. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, Volume 12, Issue 4 2002.

³¹ Lucie Guibault, P. Bernt Hugenholtz. *Study on the Conditions Applicable to Contracts Relating to Intellectual Property in the European Union*. Final Report. Institute for Information Law. Amsterdam, The Netherlands, May 2002.

(neperduodama) teisė gauti atitinkamą atlyginimą už audiovizualinio įrašo (filmo) nuomą.³² Tarptautiniu lygmeniu pirmasis teisės aktas, numatęs teisę į atlyginimą, buvo Romos konvencija, kurios 12 straipsnis suteikė teisę atlikėjams ir/ar fonogramų gamintojams į vienkartinį teisingą atlyginimą už komerciniais tikslais išleistos fonogramos ar jos kopijos naudojimą tiesioginiam transliavimui arba bet kokiam kitam viešam paskelbimui. Nuo Romos konvencijos laikų ši teisė buvo įtvirtinta Europos Sąjungos teisės aktuose, taip pat daugelio valstybių įstatymuose, kurie nustatė veiksmingas teisinės nuostatas, garantuojančias tokio atlyginimo surinkimą iš naudotojų atlikėjų naudai.

Minėta, jog Nuomos ir panaudos direktyva numatė galimybę valstybėms narėms nustatyti ne tik nuomos, bet ir visų kitų išimtinių atlikėjo teisių perdavimo prezumpciją. Tačiau teisė į teisingą atlyginimą numatyta tik už atlikimo nuomos teisės perdavimą filmo prodiuseriui (Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 6 dalis ir 5 straipsnis). Pabrėžtina, jog teisė į atlyginimą, paprastai, yra neatšaukiama (išskyrus Nyderlandus, kur tokia teisė yra numatyta tik nuomos teisei).³³

Pažymėtina, jog Nuomos ir panaudos direktyva numato atlikėjų teisių apribojimus, kai teisių naudotojas asmeniniam naudojimui atgamina atlikimo įrašo kopiją. Svarbu paminėti, jog valstybės narės atkreipė dėmesį į šį aspektą ir savo nacionaliniuose įstatymuose numatė atlikėjams (įskaitant ir audiovizualinių kūrinių atlikėjus) teisę į teisingą atlyginimą ir už atlikimo įrašo kopijos atgaminimą asmeniniams poreikiams.

Tačiau Europos Sąjungos įstatymų leidėjas neatsižvelgė į dabartinę komercinę tikrovę, jog sutartinėse derybose dauguma audiovizualinių kūrinių atlikėjų turi labai silpną įtaką arba jos visai neturi. Nepaisant to, jog teisės aktai numato atlikėjams teisę į teisingą atlyginimą teisių perleidimo atveju, dėl menkos atlikėjų derybinės pozicijos jie yra priversti perleisti savo teises be teisingo atlyginimo arba gaudami labai mažą atlyginimą. Taigi, nors teisės aktai suteikia atlikėjams išimtines teises, jos beveik visuomet yra perleidžiamos naudotojams nesumokant jiems teisingo atlyginimo. Pavyzdžiui, Nyderlanduose įstatymai numato, jog teisių perleidimo atveju atlikėjui yra sumokamas tik vienkartinis užmokestis. Praktikoje situacija yra dar prastesnė: šalys susitardamos su atlikėjais įrodinėja, kad atlyginimas už naudojamąsi atlikėjo teisėmis yra įskaitomas į honorarą, kurį atlikėjas gauna pasirašydamas sutartį dėl atlikimo. Tai reiškia, kad, iš tikrųjų, atlyginimas, susijęs su mokėjimu už naudojamąsi atlikėjo teisėmis, yra retai sumokamas.

³² 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota redakcija) 5 straipsnio 1 dalis. // Žin. 2006, Nr. 2006/115.

³³ *Performers' Rights in European Legislation: Situation and Elements of Improvement*. AEPO-ARTIS Seminar, 2010, Brussels. // http://www.aepo-artis.org/usr/AEPO-ARTIS%20study%202009/AEPO-ARTIS%20Study%20Update_200912.pdf; prisijungimo laikas 2011-05-24.

Be to, nėra daug informacijos, kokią vidutinę atlyginimo sumą audiovizualinio kūrinio atlikėjas gauna už teisių perleidimą prodiuseriui. Tačiau organizacijos, surenkančios atlyginimą, pastebėjo (pagrindė iš sutarčių, kurias perduoda jų nariai (atlikėjai)), jog dauguma audiovizualinio sektoriaus atlikėjų pasirašo susitarimus su prodiuseriais, kurie nurodo sąlygą, kad mokestis už visus ir bet kokius atlikimo panaudojimo būdus nustatomas vienkartinė išmoka. Atlikėjai gauna bendrą sumą, kuri išskirstoma įvairiems atlikimo panaudojimo būdams. Šiuo atveju, įtvirtinta „teisė į teisingą atlyginimą“ neužkerta kelio situacijoms, kai visos atlikėjo teisės nusiperkamos vienu kartu.³⁴

Galiausiai, pastebėta, jog už naudojimąsi atlikėjo išimtinėmis teisėmis surenkama labai mažai arba visai nesurenkama atlyginimo. Tik Ispanija, Vokietija ir, šiek tiek mažiau, Švedija bei Čekijos Respublika surenka papildomą atlyginimą už atlikimų panaudojimą audiovizualinėje srityje. Remiantis 2007 metų tyrimo duomenimis, atlyginimas už atlikėjų išimtinių teisių perdavimą yra dažniausiai surenkamas tik už fonogramų naudojimą. Tik Ispanijoje surenkama nemaža pinigų suma už audiovizualinius įrašus (2005 - 2007 metų laikotarpiu surinkta vidutiniškai 19 mln. eurų). Kitose šalyse, numatančiose atlyginimo surinkimą už audiovizualinius įrašus, tokiose kaip Vokietija, Švedija, Čekijos Respublika, surenkamas atlyginimas yra ženkliai mažesnis (tuo pačiu laikotarpiu Vokietijoje – 2,4 mln. eurų, Švedijoje – 679 tūkst. eurų, Čekijos Respublikoje – 3 mln. eurų). Tuo tarpu Kroatijoje, Prancūzijoje, Nyderlanduose, Lietuvoje 2005 – 2007 metų laikotarpiu nesurinkta jokie atlyginimo už audiovizualinius įrašus.³⁵

Be to, faktas, kad nėra mokamas joks papildomas mokestis už atlikimo retransliavimą taip pat lemia situacijas, kai atlikimai yra atkartojami daugybę kartų, ypatingai, televizijos serialuose, kur žiūrovai, galiausiai, aktorius tapatina su vaidmenimis, kuriuos jie atlieka. Atlikėjai ne tik kad negauna jokių papildomų pajamų, bet taip pat dėl nuolatinio atlikimų kartojimo po kurio laikotarpio šių atlikimų rinkos vertė gali sumažėti. Nors kolektyviniai susitarimai kartais nurodo, kad dalis pajamų, gaunamų už audiovizualinio kūrinio naudojimą turi būti sumokamos, praktikoje, paprastai, joks papildomas atlyginimas nėra išmokamas.

Beje, tam tikri apskaičiavimai atskleidžia nesutapimą tarp didelio produkcijos kiekio ir tokių produkcijų pelningumo. Remiantis S. Newman-Baudais tyrimo rezultatais, 2004 metais 25 Europos Sąjungos valstybėse (neįskaitant Bulgarijos ir Rumunijos) buvo pastatyti 764

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

pilnametražiai meniniai filmai.³⁶ Tačiau 1000 Europos filmų gamybos kompanijų grynasis pelnas ir susigrąžintų investicijų dydis tesudarė mažiau nei 1 %.

Iš esmės, rinkos tinkamumas filmo kūrybai yra paremtas galimybe iš anksto apsaugoti visas reikiamas investicijas, o ne tikėtiniu pelningumu. Kai nuodugniai parengiamas filmo finansavimo planas, prodiuseris siekia kuo labiau sumažinti riziką ir tobulai užtikrinti verslo planą, išvengiant lėšų praradimo. Filmų finansavimas vyksta dar prieš filmo kūrimą ir filmavimą. Jis įvertinamas potencialia komercine filmo verte. Nesvarbu, koks yra numatomas biudžetas, prodiuseris siekia iš anksto apsaugoti visas finansavimo lėšas, kad būtų galima padengti gamybos išlaidas, gaunant lėšų iš viešų ir privačių subsidijų, išankstinių pardavimų (parduodant teisę platinti filmą įvairiose teritorijose, kol filmas dar nėra sukurtas) ar iš bendraproduuserių investicijų. Filmų projekto metu atsiradę grynųjų pinigų srautai naudojami, pirmiausiai, išmokėti investuotojams jiems priklausančias pinigų sumas. Ir tik tuo atveju, kai lieka papildomų pajamų (kompensavus visas išlaidas), atlikėjas gali tikėtis atlyginimo, susijusio su filmo panaudojimu.³⁷ Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, jog praktikoje atlikėjas nėra užtikrintas, kad bus sumokėtas jam priklausantis teisingas atlyginimas.

Be to, atlyginimą surenkančios organizacijos pastebėjo, jog užmokestis ar atlyginimas audiovizualinio kūrinio atlikėjui nėra didinamas netgi tuo atveju, kai filmas yra pelningas ar jo panaudojimas yra plačiai paplitęs, nepaisant dar ir to fakto, kad atlyginimas už naudojimąsi atlikimu dažnai yra įskaitomas į algą ar užmokestį už atlikimą. Taip pat, teisių perdavimo prezumpcijos įtvirtinimas turėjo neigiamą efektą atlikėjo derybinės pozicijos atžvilgiu. Atlikėjas turi turėti gerą kvalifikaciją, norėdamas tikėtis geresnių sąlygų. Tik „pagrindiniams aktoriams“ pavyksta įgyti tam tikras teises už atlikimo panaudojimą ar honorarą už kiekvieną atlikimo panaudojimo būdą.

Taip pat, būtina atkreipti dėmesį į Nuomos ir panaudos direktyvos 8 straipsnio 2 dalį, kuri numato teisę į naudotojo mokamą vieningą teisingą atlyginimą už fonogramos, kuri buvo išleista komerciniais tikslais ar atkurta, naudojimą transliavimui bevielio ryšio priemonėmis arba kitokiam viešam paskelbimui. Pagal šią nuostatą, audiovizualinių kūrinių atlikėjams nėra numatyta apsauga, susijusi su transliavimo ir viešo paskelbimo teise. Taigi, jiems nesuteikiama teisė į teisingą atlygį. Nors muzikantai naudojami teise gauti teisingą atlyginimą už fonogramos, kurioje užfiksuotas jų atlikimas, transliavimą ar kitokią viešą perdavimą komerciniais tikslais, aktoriams tokia teisė nesuteikiama. Taigi, daugumoje šalių atlyginimas yra surenkamas tik už

³⁶ S. Newman-Baudais, *Partnering Europe – Access to the European Market for non-European Films: a Statistical Analysis*, European Audiovisual Observatory, Council of Europe, May 2005. //

http://www.obs.coe.int/online_publication/expert/filmdistribution_mif2005.pdf; prisijungimo laikas: 2011-05-10.

³⁷ *Performers' Rights in European Legislation: Situation and Elements of Improvement*. AEPO-ARTIS Seminar, 2010, Brussels. // http://www.aepo-artis.org/ust/AEPO-ARTIS%20study%202009/AEPO-ARTIS%20Study%20Update_200912.pdf; prisijungimo laikas 2011-05-24.

fonogramas, įrašytas garso laikmenose, bet ne už įrašus, užfiksuotus audiovizualinėje laikmenoje (pavyzdžiui, Lietuvoje). Vadinasi, kai muzika įtraukiama į vaizdo klipą, filmą ar kitą talpą, kuri nėra garso laikmena, atlyginimas atlikėjams nėra mokamas. Neretai, technologijos yra sujungiamos ir tas pats atlikimas gali apimti ir garso ir audiovizualinius elementus, todėl visiškai nepateisinamas galimybės mokėti atlyginimą pašalinimas iš viso audiovizualinio sektoriaus. Dėl to, minėta Direktyvos norma, yra kritikuotina ir turi būti keistina, numatant galimybę valstybių narių atlikėjams gauti atlyginimą ne tik už komerciniais tikslais išleistų fonogramų, bet ir už audiovizualinių įrašų transliavimą bei kitokią viešą paskelbimą.

Svarbu paminėti, jog Nuomos ir panaudos direktyva, numatydamą teisę į teisingą atlyginimą, neapibrėžia, ką reiškia sąvoka „teisingas atlyginimas“. Europos Teisingumo Teismas pažymėjo, kad nors sąvoka „teisingas atlyginimas“ Direktyvos 8 straipsnio 2 dalies prasme turi būti aiškinama vienodai visose Europos Sąjungos valstybėse, tačiau kiekviena valstybė narė individualiai savo įstatymuose nustato kriterijus, labiausiai atitinkančius šios sąvokos sampratą. Be to, Teismas duoda tam tikrus nurodymus valstybėms narėms, pabrėždamas, kad nustatant atlyginimo dydį, turi būti nepažeistas alikėjų ir prodiuserių interesų proporcingumo principas. Ar atlyginimas yra teisingas, nustatoma įvertinus naudą, kuri gaunama naudojant tam tikrą teisę prekyboje. Sąsaja tarp atlyginimo dydžio ir gautos naudos, susijusios su teisės panaudojimu, yra tinkamiausias metodas apskaičiuojant atlyginimo dydį. Šis būdas atlikėjų organizacijoms nubrėžia aiškias gaires derybose su naudotojais (trečiaisiais asmenimis) dėl atlyginimo dydžio.

Apibendrinant, darytina išvada, jog įtvirtinant nuostatą dėl teisingo atlyginimo atlikėjams sumokėjimo už naudojamą jų teisėmis, buvo siekta kompensuoti bei tinkamai atlyginti jiems patiriamus nuostolius. Deja, šis tikslas nebuvo patenkintas. Jau tapo įprasta tokia praktika, kai už teisių perleidimą į audiovizualinio atlikimo panaudojimą sumokamas bendras, visas teises apimantis, vienkartinis atlyginimas, kuris neatspindi teisingo atlygio sumokėjimo. Taigi, tokiai praktikai kelio neužkerta suteikta „teisė į teisingą atlyginimą“ už teisių perleidimą. Teisių perleidimo prezumpcija sudarant filmo sutartį, iš esmės, pablogino ir taip silpnesnę atlikėjų derybinę poziciją. Tik ribotas atlikėjų skaičius naudojami realia galimybe derėtis dėl jų išimtinių teisių tinkamo atlyginimo dydžio. Daugumai atlikėjų derybos su audiovizualinių įrašų prodiuseriais baigiasi visų išimtinių teisių perleidimu prodiuseriui, visam apsaugos laikotarpiui, be to, tik už fiksuotą ir vienintelį (vienkartinį) atlyginimą. Atlikėjai plačiai pripažįsta, jog toks tipinis fiksuotas ir vienkartinis atlyginimas yra netinkamas ir neatspindintis teisingo atlyginimo už išimtinių teisių perleidimą.

Be to, nepasitvirtino jokie nuogaštavimai, jog neįtvirtinant tokios prezumpcijos būtų sudėtinga prodiuseriams panaudoti sukurta kūrinį. Kitose srityse, tokiose kaip muzikos sektorius, kur nėra numatyta teisių perdavimo prezumpcija, nėra jokių požymių, kad prodiuseriai susiduria

su nepalyginamai didesnėmis kliūtimis panaudojant sukurtas produkcijas. Būtina nedelsiant svarstyti, kaip būtų galima ištaisyti tokią susiklosčiusią teisinę situaciją, kuri audiovizualinių kūrinių atlikėjams, kaip teisių turėtojams, intelektinės nuosavybės teisės normomis nesuteikia tinkamos teisinės apsaugos. Vienas iš sprendimo variantų, siekiant tinkamiau įgyvendinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų teises, būtų teisių perdavimas kolektyviai administruoti atlikėjų teises administruojančioms institucijoms, kurios sugebėtų įveikti nevienodą derybinę poziciją, susiklostančią tarp prodiuserių ir atlikėjų, nes tokios organizacijos, paprastai, turi geresnį statusą derantis ir pasiekiant susitarimą, suteikiantį galimybę atlikėjams gauti juos tenkinantį atlyginimą.

2.2. 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo Nr. 2001/29/EB

Sparčiai besivystančios technologijos lėmė būtinybę įtvirtinti atlikėjams teisę padaryti viešai prieinamus jų atlikimus, kad visuomenės nariai galėtų juos pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku. Romos konvencijos priėmimo metu, 1961 metais, teisės padaryti atlikimus viešai prieinamus pagal visuomenės narių pareikalavimą (angl. *on-demand*) įtvirtinimas dar nebuvo aktualus. TRIPS sutartis numatė atlikėjams galimybę uždrausti tik gyvų atlikimų transliavimą ir kitokį viešą perdavimą be jų sutikimo. Todėl PINO atlikimų ir fonogramų sutarties viena iš svarbiausių naujovių buvo atkreipti dėmesį į skaitmeninių technologijų poveikį naudojant atlikėjų atlikimus. Tai sąlygojo naujos išimtinės teisės atlikėjui – teisės padaryti atlikimų įrašus prieinamus – pripažinimą. Remiantis minėtos sutarties 10 straipsniu, „atlikėjai turi išimtinę teisę leisti padaryti viešai prieinamus jų atlikimus, įrašytus į fonogramas, perduodant juos laidais ar bevielio ryšio priemonėmis, kad visuomenės nariai galėtų juos pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku“. Deja, jau minėta, kad PINO atlikimų ir fonogramų sutartis numatė teisinę apsaugą tik garso įrašų srityje. Todėl teisė padaryti atlikimų įrašus prieinamus buvo suteikta tik atlikimams, įrašytiems į fonogramą, audiovizualinių įrašų atžvilgiu tokia teisė nebuvo garantuota.

Regioniniu mastu teisę padaryti atlikimų įrašus prieinamus įtvirtino 2001 m. gegužės 22 d. *Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo Nr. 2001/29/EB* (toliau – Informacinės visuomenės direktyva), kurios 3 straipsnis nurodo, jog valstybės narės nustato atlikėjams išimtinę teisę leisti arba uždrausti bet kokį savo atlikimų viešą skelbimą laidais ar bevielėmis ryšio priemonėmis, įskaitant savo atlikimų padarymą viešai prieinamais tokiu būdu, kad visuomenės nariai galėtų juos pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku. Tokia teisė, skirtingai nei PINO

atlikimų ir fonogramų sutartyje, nėra apribojama vien fonogramų įrašais, bet suteikiama visų rūšių fiksacijoms, įskaitant ir audiovizualinius įrašus.

Pabrėžtina, jog visos valstybės narės (sutarties sudarymo atveju) numato savo nacionaliniuose įstatymuose audiovizualinio kūrinio atlikėjo teisių perleidimo prezumpciją filmo prodiuseriui. Todėl audiovizualiniame sektoriuje atlikėjas beveik visada perleidžia jam priklausančią teisę padaryti atlikimus viešai prieinamus prodiuseriui. Tačiau šalyse, kurių teisės aktai įtvirtina šią prezumpciją, numatyta ir atlikėjo teisė į teisingą atlyginimą už naudojimąsi jų teisėmis. Be to, Europos Komisija yra pažymėjusi būtinumą skaitmeninėje visuomenėje sukurti palankias sąlygas kūrėjams ir teisių turėtojams, užtikrinant tinkamą atlyginimą į jų kūrybinius darbus, taip pat kultūrinę Europos rinkos įvairovę.³⁸ Nors toks paskelbimas atrodo daug žadantis teisių turėtojų atžvilgiu, tačiau praktiškai jis yra sunkiai įgyvendinamas, nes apskritai, Europos Sąjungos valstybėse narėse teisė padaryti audiovizualinių kūrinių atlikimų įrašus viešai prieinamus nėra kolektyviai administruojama (tik Ispanija numato teisę į teisingą atlyginimą perduoti administruoti kolektyvinėms organizacijoms).³⁹ O tol, kol teisingo atlyginimo teisė įgyvendinama individualiai, ir toliau atlikėjo derybinė pozicija palyginti su prodiuseriu išlieka per silpna, todėl atlikėjas nesugeba tinkamai apsaugoti savo teisių. Paprastai, atlikėjas sutartimi sutinka perleisti savo teisę padaryti atlikimų įrašus prieinamus kartu su kitomis išimtinėmis teisėmis už tam tikrą pinigų sumą, kuri dažniausiai yra vienkartinė išmoka.

Taigi, galima teigti, jog interneto ir naujų paslaugų srityje, 2001 m. Europos Sąjungos mastu įvesta nauja teisė atlikimo įrašą padaryti viešai prieinamą pasirodė esanti neveiksminga atlikėjų atžvilgiu. Daugelis atlikėjų perduoda šias teises iš karto su visomis savo išimtinėmis teisėmis, pasirašydami įrašo darymo ar darbo sutartis. Be to, AEPO – ARTIS apžvalgos duomenimis 2007 m. kolektyvinio administravimo organizacijos nei vienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje nesurinko atlyginimo už atlikimo įrašo padarymą viešai prieinamam. 2005 m. ir 2006 m. tik Čekijos Respublikoje surinktas minėtas atlyginimas (atitinkamai 32 eurai ir 40 eurų per metus). Todėl deklaruojama teisė atlikėjams padaryti atlikimų įrašus viešai prieinamus išlieka grynai teorinė. Beje, Europos Sąjungos įstatymų leidėjas ir toliau iš teisės gauti atlyginimą už įrašų transliavimą ir viešą paskelbimą išskiria audiovizualinius įrašus. Minėta, jog Nuomos ir panaudos direktyvos nuostatos nesuteikia apsaugos audiovizualiniams atlikimams už jų transliavimą ir viešą paskelbimą. Direktyvos 8 straipsnio 2 dalis numato teisę į teisingą atlyginimą tik už fonogramos (bet ne audiovizualinio įrašo) viešą paskelbimą. Diskriminacinę

³⁸ A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT. *Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future*, 2009. // http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/other_actions/col_2009/reflection_paper.pdf; prisijungimo laikas: 2011-05-30.

³⁹ *Performers' Rights in European Legislation: Situation and Elements of Improvement*. AEPO-ARTIS Seminar, 2010, Brussels. // http://www.aepo-artis.org/usr/AEPO-ARTIS%20study%202009/AEPO-ARTIS%20Study%20Update_200912.pdf; prisijungimo laikas 2011-05-24.

situaciją audiovizualinių kūrinių atlikėjų atžvilgiu įtvirtina ir Informacinės visuomenės direktyva, kuri audiovizualinių kūrinių atlikėjams, skirtingai nei autoriams, negarantuoja teisės į atlikimo viešą paskelbimą, o suteikia tik išimtinę teisę leisti ar uždrausti padaryti atlikimus viešai prieinamus laidais ar bevielėmis ryšio priemonėmis.⁴⁰ Tokia situacija išlieka nesuderinama ir neveiksminga atlikėjų atžvilgiu, kurie neturi galimybės išsaugoti teisių ir gauti atlygį už audiovizualinės srities įrašų įvairų naudojimą. Sprendimas, siekiant šią teisę padaryti veiksminga, būtų neatšaukiamos teisės į teisingą atlyginimą suteikimas atlikėjui, nurodant, jog ši teisė, perleidimo atveju, turi būti privalomai administruojama kolektyvinių asociacijų. Tokiu atveju būtų išvengta silpno atlikėjo derybinio statuso, dėl to teisė į teisingą atlyginimą būtų veiksmingai įgyvendinama, užtikrinant atlygį už atlikėjo atlikimo, užfiksuoto audiovizualiniame įrašė, padarymą prieinamu visuomenės nariams pagal jų individualiai pasirinktą vietą ir laiką.

2.3. 1993 m. rugsėjo 27 d. Tarybos direktyva 93/83/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo

Siekiant suvienodinti valstybių narių teisės normas, reglamentuojančias transliacijos perdavimą palydoviniu ir kabeliniu ryšiu, 1993 m. rugsėjo 27 d. priimta *Tarybos direktyva 93/83/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo* (toliau – Palydovinio transliavimo ir kabelinio perdavimo direktyva). Direktyva, pirmą kartą apibrėždama palydovinio transliavimo ir viešo perdavimo sąvoką, yra tiesiogiai susijusi su Nuomos ir panaudos direktyvoje įtvirtinta teise į transliavimą ir viešą paskelbimą.

Atlikėjų teisių apsaugos atžvilgiu svarbus yra Palydovinio transliavimo ir kabelinio perdavimo direktyvos 6 straipsnis, kuris nurodo, jog valstybės narės suteikia atlikėjams teisę į atlikimų transliavimą ir viešą paskelbimą, kaip numatyta Nuomos ir panaudos direktyvos 8 straipsnyje⁴¹, taip pat nustato, kad jos gali numatyti ir didesnę gretutinių teisių turėtojų apsaugą nei reikalauja minėtosios direktyvos 8 straipsnis.

Deja, kalbant apie audiovizualinių kūrinių atlikėjus, Palydovinio transliavimo ir kabelinio perdavimo direktyva nenumato apsaugos už atlikimų, fiksuotų audiovizualiniuose

⁴⁰ 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo Nr. 2001/29/EB 3 straipsnio 1 ir 2 dalys. // OL 167, 22/06/2001 P. 10–19.

⁴¹ 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota redakcija) 8 straipsnio 1 dalis: „Valstybės narės suteikia atlikėjams išimtinę teisę leisti arba uždrausti transliuoti bevielio ryšio priemonėmis ir viešai skelbti jų atlikimus, išskyrus tuos atvejus, kai toks atlikimas jau yra transliuojamas atlikimas arba kai jis pagaminamas iš įrašo“. // Žin. 2006, Nr. 2006/115

įrašuose, transliavimą palydovu. Be to, ši direktyva nurodo, jog viešo perdavimo per palydovą atveju atlikėjų teisės ginamos pagal Nuomos ir panaudos direktyvos straipsnių nuostatas.⁴² Nuomos ir panaudos direktyvos 8 straipsnio 2 dalis suteikia atlikėjams teisę į teisingą atlyginimą tik už komerciniais tikslais išleistos fonogramos transliavimą ar kitokią viešą paskelbimą. Vadinasi, ir Palydovinio transliavimo ir kabelinio perdavimo direktyva nenumato audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisės į teisingą atlyginimą už jų atlikimų transliavimą ir viešą paskelbimą.

2.4. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų

Siekiant suvienodinti atlikėjų (ir kitų gretutinių teisių subjektų) bei autorių teisių apsaugos terminą Europos Sąjungos valstybėse, 1993 m. spalio 29 d. buvo priimta *direktyva dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų* (kodifikuota 2006 m. gruodžio 12 d.) (toliau – Apsaugos terminų direktyva). Direktyvos 3 straipsnio 1 dalis įtvirtina nuostatą, pagal kurią atlikėjų teisės nustoja galioti praėjus 50 metų nuo atlikimo datos. Tačiau jei per šį laikotarpį teisėtai išleidžiamas arba teisėtai viešai paskelbiamas šio atlikimo įrašas, šios teisės nustoja galioti praėjus 50 metų nuo pirmojo tokio išleidimo arba pirmojo tokio paskelbimo priklausomai nuo to, kas įvyko pirmiau. Apsaugos terminų direktyva vertinama kaip žymus progresas atlikėjų teisių apsaugos srityje palyginus su Romos konvencija, kuri atlikėjams suteikė tik 20 metų apsaugos terminą. Tačiau, vis tik pripažįstama, jog šis 50 metų apsaugos terminas nėra tinkamas, ypač palyginus su autoriams suteikiamu 70 metų apsaugos terminu.

2.4.1. Nepakankamas teisių apsaugos terminas

Klausimas dėl atlikėjų teisių apsaugos termino pastaruoju metu susilaukia vis daugiau dėmesio. Siekiant pagerinti socialinę atlikėjų padėtį, atsižvelgiant į tai, kad jie paprastai gyvena ilgiau negu nustatytas 50 metų laikotarpis, per kurį užtikrinama jų atlikimų apsauga, 2008 m. Europos Komisija pateikė pasiūlymą iš dalies pakeisti Apsaugos terminų direktyvą, praplečiant atlikėjų apsaugos terminą iki 95 metų.⁴³

⁴² 1993 m. rugsėjo 27 d. Tarybos direktyvos 93/83/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo straipsnio 1 dalis. // OL L 248, 06/10/1993 P. 15–21.

⁴³ Europos Parlamento pranešimo projektas dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų (COM(2008)0464 – C6-0281/2008 – 2008/0157(COD)), 2008.

Autorės nuomone, toks pasiūlymas vertintinas kaip teigiamas reiškinys. Termino pratęsimas būtų naudingas atlikėjams, kadangi per papildomą laikotarpį jie galėtų užsidirbti. Nustačius 95 metų laikotarpį būtų kompensuotas pelnas, kurio netenka 70 metų amžiaus sulaukę atlikėjai, nes pagal dabartinę reglamentaciją ankstyviesiems darbams, įrašytiems tuomet, kai atlikėjams buvo, pavyzdžiui, 20 metų jau nebetaikoma apsauga. Dabartinis 50 metų terminas neužtikrina tinkamos atlikėjų teisių apsaugos. Jos pabaiga atlikimų atžvilgiu turi vis didėjančią įtaką, kadangi dėl technologijų pažangos apsaugos terminui pasibaigus, vis daugiau atlikimų įrašų ir toliau lieka nepakitę bei sėkmingai naudojami. Pavyzdžiui, audiovizualinėje srityje reikšmingos technologinės naujovės, tokios kaip spalvoti filmai, plačiaekranio kino formatai ir pan., įdiegtos ir pradėtos naudoti maždaug prieš 50 metų. Taigi, nemažas skaičius geros kokybės filmų, kurie yra dalis Europos kultūros paveldo ir kurie vis dar yra nuolat rodomi, pateikiami viešojoje sferoje (net ir šiandien galime žiūrėti aukštos kokybės filmus, sukurtus penktame dešimtmetyje). Taip pat, atlikimo gyvavimo laikotarpis nepriklauso vien tik nuo audiovizualinio kūrinio, kuriame atliekamas vaidmuo, rūšies. Šis laikotarpis priklauso nuo daugybės aplinkybių – reklaminių veiksmų įtakos, vartotojų paklausos, prodiuserio finansinės padėties – dėl to yra nenusipėjamas. Pažymėtina, jog apsaugos termino prailginimas padėtų išvengti situacijų, kai atlikėjo teisių apsaugos terminas pasibaigia atlikėjui esant gyvam, tačiau jis nebegauna pajamų iš intelektualios nuosavybės teisių, nors ir tęsia atlikėjo veiklą, o jo atlikimai vis dar pateikiami visuomenei.

Be to, dėl dabartinių su apsauga susijusių skirtumų, ypač tarp Europos ir JAV (kur numatytas 95 metų apsaugos terminas), susiduriama su teisiniu nekonkretumu ir piratavimu, ypač skaitmeninėje aplinkoje, kai nesama jokių ribų, o darbai tą pačią akimirką gali būti naudojami skirtingose šalyse. Neįmanoma paneigti, kad dėl skirtingų apsaugos sąlygų skatinamas piratavimas: į viešą vienos šalies domeną patekę darbai gali būti iš ten perduoti internetu į kitas šalis, kur jie tebesaugomi.

Taigi, siekiant, kad Europos įrašų pramonė būtų išties konkurencinga pasaulinėje rinkoje, Europos Sąjunga turi užpildyti šią spragą, t. y. suvienodinti apsaugos terminą pratęsdama jį iki 95 metų ir sudaryti vienodas sąlygas pagrindinei Europos prekybos partnerei. Suvienodinus apsaugos laikotarpį JAV ir Europoje, Europos ekonomikai atsivertų puikios galimybės toliau progresuoti augimo ir užimtumo srityje. Nustačius trumpesnę laikotarpį, šio tikslo pasiekti neįmanoma. Be to, atsižvelgiant į gyventojų vidutinės gyvenimo trukmės ilgėjimą per pastaruosius metus, atlikėjų teisių apsaugos laikotarpio pratęsimas kai kuriems atlikėjams netgi dar aktualesnis. Daugelis atlikėjų pažįsta populiarumo ir sėkmės skonį būdami jauni, taigi ypač svarbu, kad sulaukę vyresnio amžiaus jie gautų ekonominį atlygį kaskart, kai jų kūriniais naudojasi visuomenė.

Tačiau pažymėtina, jog vietoj pasiūlymo pratęsti apsaugos terminą iki 95 metų, Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba 2011 m. rugsėjo 27 d. priėmė Direktyvą⁴⁴, kuria terminas pratęsiamas iki 70 metų. Be to, svarbu pabrėžti, kad minėta Direktyva apima tik garso įrašų sritį. Audiovizualiniai įrašai neįtraukiami ir tai yra visiškai nepateisinama. Muzikos ir audiovizualinių kūrinių atlikėjų atskyrimas visiškai nepriimtinas, kadangi, remiantis Apsaugos terminų direktyva, smerktinas bet koks atlikėjų atskyrimas. Parengus skirtingą tvarką tos pačios kategorijos atlikėjams, būtų įtvirtinta diskriminacija Europos teisės pagrindu ir tai prieštarautų valstybės sistemai. Be to, nėra jokios priežasties įteisinti šį skirtumą. Audiovizualinėje erdvėje atlikėjų situacija nėra geresnė nei muzikos sferoje. Daugeliu atžvilgių, jų padėtis yra net blogesnė. Audiovizualinių kūrinių atlikėjai lygiai taip pat nusipelno apsaugos termino prailginimo kaip ir muzikos atlikėjai, o bet kokia priežastis, nustatyti skirtingą reglamentavimą šioms dvejoms subjektų grupėms, yra nepateisinama.

Apibendrinant audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą tarptautiniu ir Europos Sąjungos lygmeniu, pažymėtina, jog pagrindinės sutartys ir direktyvos gretutinių teisių srityje nesuteikia arba numato tik labai menką audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą. Nėra jokio logiško paaiškinimo, kodėl šiems atlikėjams nesuteikta tokia pat apsauga kaip kitiems atlikėjams. Negana to, Europos Sąjungos įstatymų leidėjas audiovizualinių kūrinių atlikėjams numato kur kas mažiau teisių. Silpna įstatyminė apsauga – ne vienintelis sunkumas, su kuriuo susiduria atlikėjai. Audiovizualinių kūrinių atlikėjų padėtį apsunkina ir teisių perdavimo prezumpcijos įtvirtinimas. Audiovizualinėje erdvėje paplitusi praktika, jog atlikėjai perduoda visas savo teises prodiuseriui, negaudami už tai tinkamo atlyginimo. Sąlygos, numatomos sutartyse tarp atlikėjo ir prodiuserio, yra neproporcingos, o atlygis, mokamas atlikėjams, yra, dažniausiai, labai nedidelis. Todėl, iš esmės, teisės iš daugumos audiovizualinių kūrinių atlikėjų yra atimamos jau nuo pat pradžių. Kitas probleminis klausimas – audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos terminas. Pripažįstama, jog gretutinių teisių subjektams suteiktas 50 metų apsaugos terminas yra per trumpas, siekiant tinkamai įgyvendinti jiems suteiktas teises. Dėl to, Europos Parlamentas pritarė pasiūlymui iš dalies pakeisti Apsaugos terminų direktyvą prailginant apsaugos terminą. Priimta Direktyva, kuria apsaugos terminas pratęsiamas iki 70, deja, šios Direktyvos taikymo sritis apima tik muzikos, bet ne audiovizualinę, erdvę.

Akivaizdu, jog tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai nenumato tinkamos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos. Tai yra didžiulis trūkumas visoje teisinėje sistemoje, kuris atsispindi ir nacionalinėje įstatymų leidyboje, kadangi įgyvendinant Europos

⁴⁴ 2011 m. rugsėjo 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/77/ES, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų. // OL L 265, 2011-10-11, p. 1-5.

Sjungos teisės aktus, įtvirtinamas toks pat nelogiškas, neteisingas ir nesąžiningas audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos reglamentavimas.

3. AUDIOVIZUALINIŲ KŪRINIŲ ATLIKĖJŲ TEISINĖS APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE

3.1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas

Pagrindinis teisės aktas Lietuvoje, įtvirtinantis autorių teisių ir gretutinių teisių subjektų (įskaitant ir audiovizualinių kūrinų atlikėjų) teisinę apsaugą yra Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (nauja redakcija 2003 m. kovo 21 d.) (toliau – ATGTĮ), kuris yra suderintas su tarptautiniais ir regioniniais teisės aktais.

ATGTĮ numato turtines ir asmenines neturtines teises atlikėjams. Šiuo įstatymu suteikiamos dvejopo pobūdžio turtinės teisės - teisė į atlyginimą ir išimtinės teisės leisti arba uždrausti šiuos veiksmus: transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą, išskyrus tuos atvejus, kuriais pats atlikimas yra radijo ar televizijos laida; įrašyti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą; atgaminti atlikimo įrašą; padaryti atlikimo įrašą viešai prieinamą; platinti atlikimo įrašą arba jo kopijas juos parduodant, nuomojant, teikiant panaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn arba valdyti, taip pat juos importuojant ir eksportuojant⁴⁵. Taip pat, suderinus Lietuvos teisės normas su PINO atlikimų ir fonogramų sutarties nuostatomis, ATGTĮ 52 straipsnyje numatytos atlikėjo asmeninės neturtinės teisės į savo atlikimą. Atlikėjas turi teisę reikalauti, kad naudojant atlikimą ar jo įrašą jis būtų įvardintas kaip atlikėjas, ir prieštarauti bet kokiam kitam atlikėjo garbei ar reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į atlikimą ar jo įrašą.

Atrodo, jog minėtu įstatymu atlikėjams suteikiamas platus sąrašas turtinių ir asmeninių neturtinių teisių, tačiau kalbant apie audiovizualinių kūrinų atlikėjų teisinę apsaugą, teisių apimtis yra siauresnė, šių gretutinių teisių subjektų teisinė padėtis kitų atlikėjų atžvilgiu yra prastesnė, be to, remiantis išsamia ATGTĮ ir kitų teisės aktų analize bei atlikta apklausa, darytina išvada, jog ne visos įtvirtintos teisės yra faktiškai įgyvendinamos.

Pirmiausia, svarbu atkreipti dėmesį į atlikėjų išimtinių turtinių teisių apimtį, kuri priklauso nuo to, ar atlikimas yra įrašytas, ar neįrašytas. Kaip numatyta ATGTĮ 53 straipsnio 1 dalies 1 punkte, atlikėjas turi teisę leisti arba uždrausti transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą, išskyrus tuos atvejus, kai pats atlikimas yra radijo ar televizijos laida. Tuo tarpu išimtinės teisės transliuoti, retransliuoti ir kitaip skelbti atlikimo įrašą atlikėjas neturi. Atsižvelgiant į tokį teisinį reglamentavimą, audiovizualinių kūrinų atlikėjų turtinės teisės yra labai siauros apimties, nes išimtinę teisę transliuoti, retransliuoti ir viešai

⁴⁵ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 53 straipsnio 1 dalis. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.

skelbti atlikimą jie turi tik iki atlikimo įrašo padarymo, o kadangi audiovizualinis kūrinys gali egzistuoti tik įrašo pavidalu, atlikėjai, dalyvaujantys audiovizualinio kūrinio pastatyme, automatiškai sutinka įrašyti jų atlikimą. Padarius įrašą, ši atlikėjų grupė atlikimo transliavimo, retransliavimo ir kitokio viešo paskelbimo atžvilgiu neturi išimtinės teisės⁴⁶, skirtingai nei kiti gretutinių teisių subjektai, kuriems tokia teisė suteikiama.

Kitas svarbus aspektas, susijęs su audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių įgyvendinimu – ATGTĮ įtvirtinta atlikėjų teisių perdavimo prezumpcija. Tai yra probleminis klausimas, todėl detaliau analizuojamas tolimesniame poskyryje.

3.1.1. Atlikėjų teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcija

ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalyje įtvirtinama nuostata, jog su audiovizualinio kūrinio gamintoju sudarydamas sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo, atlikėjas perduoda gamintojui šio straipsnio 1 dalies 1, 3, 4, 5 punktuose nurodytas teises, t. y. teisę transliuoti, retransliuoti ir kitaip skelbti neįrašytą atlikimą, teisę atgaminti atlikimo įrašą, teisę padaryti atlikimo įrašą viešai prieinamą ir teisę platinti atlikimo įrašą arba jo kopijas, jeigu sutartyje nenumatyta kitaip. Tai yra speciali atlikėjo teisių perdavimo audiovizualinio kūrinio gamintojui prezumpcija, taikoma teisiniams santykiams, susidarantiems tarp atlikėjo, kuris teises įgyja nuo kūrinio atlikimo ir audiovizualinio kūrinio (filmo) gamintojo, kuris organizuoja ir finansuoja audiovizualinio kūrinio sukūrimą ir gamybą. Jau minėta, kad tokia prezumpcija teisės aktuose buvo įtvirtinta siekiant kompensuoti didelius gamybos kaštus, tačiau įgyvendinti atlikėjų teises ji beveik nepadedą.

Pažymėtina, jog ši nuostata ATGTĮ įtvirtinta, įgyvendinant Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 4 dalį, kurioje nurodoma, jog esant sutarčiai dėl filmo kūrimo, individualiai arba kolektyviai sudarytai tarp atlikėjų ir filmo prodiuserio, preziumuojama, kad joje nurodytas atlikėjas, jei sutarties nuostatose nenumatyta kitaip, perdavė jam priklausančią nuomos teisę. Pastebėtina, kad minėtoje direktyvoje prezumpcija taikoma ne visoms išimtinėms atlikėjų teisėms, o tik nuomos teisei. Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo direktyvos 3 straipsnio 6 dalies nuostata, suteikiančia valstybėms narėms galimybę savo įstatymuose numatyti, kad aptariamas teisių perdavimas *mutatis mutandis* taikomas ir kitoms išimtinėms turtinėms teisėms. ATGTĮ reglamentuojama, jog teisių perdavimo prezumpcija apima visas išimtinės atlikėjo teises į audiovizualinį įrašą (išskyrus teisę įrašyti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą).

⁴⁶ Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 18(3), p. 995–1017.

Pabrėžtina, jog įstatymo leidėjas, nustatęs teisių perdavimo prezumpciją, suteikė galimybę atlikėjams sutartyje dėl audiovizualinio atlikimo įrašo numatyti kitokias sąlygas, pavyzdžiui, numatyti, kad prodiuseriui perduodamos ne visos, o tik kai kurios atlikėjo išimtinės turtinės teisės. Tačiau praktikoje tokių, iš esmės, atlikėjui palankių sąlygų numatymas yra visiškai neįprastas. Šią išvadą patvirtina 2011 m. liepos mėnesį atliktos apklausos⁴⁷ duomenys, kurios metu, siekiant išsiaiškinti atlikėjų padėtį sudarant sutartis su prodiuseriais, buvo apklausti Lietuvos kino prodiuseriai. 94 procentai apklaustųjų nurodė, jog sutartyse su atlikėjais dėl audiovizualinio atlikimo įrašo numatoma, kad prodiuseriui perduodamos visos atlikėjo turtinės teisės. Tuo tarpu 6 procentai apklaustų prodiuserių nurodė, kad tokiose sutartyse atlikėjų turtinių teisių perdavimas iš viso neaptariamas, o tai reiškia, jog ir tokiu atveju prodiuseriui perduodamos visos atlikėjo išimtinės teisės, nes jei šalys sutartyje nenustato kitokių sąlygų, tai pagal ATGTĮ 53 str. 4 d. taikoma teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcija. Svarbu paminėti, kad 14 procentų apklaustų prodiuserių pažymėjo, jog sudarydami minimas sutartis atlikėjai net negali laisvai derėtis dėl sutarties sąlygų, numatančių teisių perdavimą. Nors 86 procentai apklaustųjų nurodė, kad atlikėjai turi teisę laisvai nustatyti su audiovizualinių kūrinių gamintojais sudaromų sutarčių sąlygas, tačiau, kaip rodo praktika, visais atvejais sutartimi atlikėjai visgi sutinka perduoti prodiuseriui visas savo išimtinės turtines teises. Autorės nuomone, šis faktas dar kartą patvirtina jau anksčiau šiame darbe aptartą atlikėjo silpnesnę derybinę poziciją, kuomet sutartinėse derybose su prodiuseriais dauguma atlikėjų turi labai silpną įtaką arba jos visai neturi. Tai lemia, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjai faktiškai negali pasinaudoti galimybe laisvai nustatyti sutarčių sąlygas, todėl yra priversti perduoti prodiuseriui visas savo išimtinės turtines teises.

Taigi, nors atlikėjams formaliai suteikiamos išimtinės turtinės teisės, praktinė šių teisių reikšmė atlikėjams nėra didelė, nes jas visas atlikėjas perduoda audiovizualinio kūrinio gamintojui, sudarydamas sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo.

3.1.2. Atlikėjų teisių perdavimo darbdaviui prezumpcija

ATGTĮ numatyta dar viena atlikėjų teisių perdavimo prezumpcija, kurios taikymo sritis susijusi su atlikėjo darbo santykiais. Įstatymo 60 straipsnio 6 dalyje nurodoma, jog kai atlikėjas kūrinį atlieka vykdydamas tarnybines pareigas arba darbdavio užduotį, visos atlikėjo išimtinės turtinės teisės 5 metams pereina darbdaviui, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip. Ši prezumpcija paliečia ir teisinius santykius, atsirandančius audiovizualinėje srityje. Darbdaviui pereina teisė transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą, išskyrus tuos

⁴⁷ 2011 m. liepos mėn. vykdyta apklausa. Siekiant išsiaiškinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų socialinę padėtį sudarant sutartis su prodiuseriais, apklausti 16 audiovizualinių kūrinių gamintojų.

atvejus, kuriais pats atlikimas yra radijo ar televizijos laida; įrašyti neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą; atgaminti atlikimo įrašą; padaryti atlikimo įrašą viešai prieinamą; platinti atlikimo įrašą arba jo kopijas juos parduodant, nuomojant, teikiant panaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn arba valdyti, taip pat juos importuojant ir eksportuojant.

Vadovaujantis minėta ATGTĮ 60 straipsnio 6 dalies nuostata, galima teigti, jog atlikėjo turtinės teisės į kūrinio atlikimą darbdaviui pereina tuomet, kai yra tenkinamos dvi sąlygos: pirma, atlikimas atliekamas darbo sutarties vykdymo metu, t. y. tarp darbuotojo (atlikėjo) ir darbdavio turi egzistuoti darbo teisinis santykis; antra kūrinyje atliekamas esant konkrečiam pavedimui, t. y. atliekant tarnybines pareigas ar darbo užduotį. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 15 straipsnyje nurodoma, jog darbuotojas yra fizinis asmuo, turintis darbinį teisingumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą. Todėl ATGTĮ 60 straipsnio 6 dalyje numatytas atlikėjų turtinių teisių perėjimas galimas tik tuo atveju, kai tarp darbuotojo ir darbdavio yra sutartiniai darbo santykiai. Be to, būtinai turi egzistuoti ir antroji sąlyga - turtinės teisės pereina tik į tuos atlikimus, kurie yra atliekami vykdant darbo sutartį, t. y. atliekant tarnybines pareigas ar darbo užduotį. Taigi, teisės darbdaviui pereina į tuos atlikimus, kurie atsiranda iš veiklos, esančios darbo sutarties dalyku, t. y. atliekant įprastines ar specialiai nustatytas funkcijas, kai kūrinio atlikimo buvo galima pagrįstai tikėtis iš tokių pareigų vykdymo, kitaip tariant, kai kūrinio atlikimas išplaukia iš darbuotojui tenkančio kūrybinio pavedimo, kuris yra darbo sutarties dalykas. Taigi, jei darbdavio reikalavimas ar pavedimas darbuotojui yra privalomas, reiškia, kad kūrinyje atliekamas darbuotojui vykdant darbo funkciją, vadinasi, teisės į atlikimą priklauso darbdaviui. Tačiau jei pagal darbo sutartį darbuotojas pavedimo neprivalo vykdyti, teisės į atlikimą priklauso darbuotojui, jei nėra susitarimo dėl papildomo darbo ar nėra susitarimo dėl atlikėjų teisių į tokį atlikimą perdavimo.

Kalbant apie audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių perdavimo darbdaviui prezumpcijos praktinį įgyvendinimą, įvardintinos kelios problemos. Pabrėžtina, jog šios prezumpcijos egzistavimas nepadidina teisinio apibrėžtumo šalių santykiuose. Dažniausiai ir darbdavys, ir atlikėjas nėra tinkamai susipažinę su teisiniu reguliavimu ir nesupranta turtinių teisių priklausomybės. Nors įstatymas sutartimi leidžia susitarti dėl kitokio reguliavimo, šia galimybe šalys beveik niekada nesinaudoja. Be to, terminuotas prezumpcijos pobūdis taip pat lieka neįsisąmonintas ir neretai šalys neišsiaiškina momento, nuo kurio pradedamas skaičiuoti 5 metų terminas bei kada jis baigiasi.⁴⁸ Apibendrinant, teigtina, kad tokia prezumpcija sumažina teisinį apibrėžtumą šalių santykiuose. Be to, minėta įstatyme numatyta teisių perdavimo prezumpcija sutvirtina ne atlikėjo, o būtent darbdavio pozicijas darbuotojo kūrinio atlikimo atžvilgiu.

⁴⁸ Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių individualaus įgyvendinimo problemos Lietuvoje* // *Jurisprudencija* 2011, 3(3), p. 945–965.

Analizuojant tokios prezumpcijos įtvirtinimo priežastis galima daryti išvadą, jog įstatymo leidėjas (kaip ir teisių perėjimo prodiuseriui atveju) turėjo tikslą apsaugoti darbdavio investicijas, kurias, esant darbo santykiams, padidina darbuotojo (atlikėjo) socialinio draudimo išlaidos.

Apibendrinant galima teigti, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijų įtvirtinimas įstatyme nesuteikia teisiniams santykiams pastovumo ir aiškumo bei kelia probleminių klausimų, susijusių su atlikėjų teisių įgyvendinimu.⁴⁹ Be to, akivaizdu, jog tokiu reglamentavimu atlikėjui sukuriama prastesnė teisinė padėtis. Todėl, siekiant kompensuoti atlikėjui turtinių teisių perleidimą, kartu su teisių perdavimo prezumpcija atlikėjui numatoma galimybė gauti atlyginimą už perduotas turtines teises.

3.1.3. Teisė į teisingą atlyginimą

ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalis įtvirtina nuostatą, pagal kurią atlikėjas, perdavęs audiovizualinio kūrinio gamintojui teisę nuomoti atlikimo audiovizualinio įrašo originalą ar jo kopijas, įgyja neatšaukiamą teisę gauti tam tikrą atlyginimą. Ši nuostata yra imperatyvinė, nes įstatymas nenustato jokių išlygų. Toks atlyginimas turi būti mokamas nepriklausomai nuo sutarties sąlygų, o sutarties nuostatos, ribojančios šią teisę, negalioja. Toks teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatyme nustatytas įgyvendinant Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 6 dalį, kurioje nurodoma, jog valstybės narės gali nustatyti, kad atlikėjų ir filmo prodiuserio sutarties dėl filmo kūrimo sudarymas suteikia nuomos teisę, jeigu tokioje sutartyje yra numatytas teisingas atlyginimas.

Pažymėtina, jog Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 6 dalis leidžia taikyti teisių perėjimo prezumpciją su sąlyga, kad atlikėjui numatoma neatšaukiamą teisę į atlyginimą už kiekvienos direktyvoje nustatytos išimtinės turtinės teisės perdavimą. Akivaizdu, jog tokiu reglamentavimu siekiama apsaugoti atlikėjų turtinius interesus, kad atlikėjui perdavus savo išimtinę teisę audiovizualinio kūrinio gamintojui atlikėjas gautų teisingą atlyginimą už kiekvieną tokią perduotą teisę. Tačiau pastebėtina, kad ATGTĮ numatytas teisinis reguliavimas suteikia atlikėjui teisę į teisingą atlyginimą tik už perduotą nuomos teisę, bet nenumato, kad atlikėjai įgyja neatšaukiamą teisę į atlyginimą perdavę kitas išimtinės turtines teises. Beje, tokią atlikėjų teisę būtų galima išžvelgti ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalies 2 sakinyje, kuriame nurodoma, jog atlyginimo dydis nustatomas šalių susitarimu atskirai už kiekvieną perduotą turtinę teisę. Tačiau ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalies 2 ir 3 sakinių formuluotė išskiria neatšaukiamą teisę į atlyginimą

⁴⁹ Matulevičienė N. J. *Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos* // *Jurisprudencija*, 2005, t. 71(63); 69–75.

už perduotą nuomos teisę ir atlyginimą už kitas perduotas turtines teises, o tai pastarąją nuostatą daro neaiškia ir praktikoje neįgyvendinama.⁵⁰

Teigini, kad praktikoje minėta nuostata yra neveiksminga, neaiški ir neįgyvendinama, o tai lemia situaciją, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjai retai kada gauna teisingą atlyginimą už perduotas išimtines turtines teises, patvirtina minėtos 2011 m. liepos mėnesį atliktos apklausos duomenys. Visi 16 apklaustų kino prodiuserių nurodė, jog sudarant sutartis su atlikėjais dėl audiovizualinio atlikimo įrašo nėra aptariamas atlyginimas už kiekvieną perduotą atlikėjo turtinę teisę. Kino gamintojai teigia, jog dažniausiai atlyginimas už naudojimąsi atlikėjo teisėmis yra įskaitomas į honorarą, kurį atlikėjas gauna pasirašydamas sutartį dėl atlikimo. Taigi, dauguma audiovizualinio sektoriaus atlikėjų pasirašo susitarimus su prodiuseriais, kurie nurodo sąlygą, kad mokestis už visus ir bet kokius atlikimo panaudojimo būdus nustatomas vienkartinė išmoka. Atlikėjai gauna bendrą sumą, kuri išskirstoma įvairiems atlikimo panaudojimo būdams. Šiuo atveju, įtvirtinta „teisė į teisingą atlyginimą“ neužkerta kelio situacijoms, kai visos atlikėjo teisės nusiperkamos vienu kartu.

Vadinasi, nors ATGTĮ numato atlikėjams teisę į teisingą atlyginimą teisių perleidimo atveju, dėl jau anksčiau minėtos menkos atlikėjų derybinės pozicijos jie yra priversti perleisti savo teises be teisingo atlyginimo arba gaudami labai mažą atlyginimą. Kaip rodo praktika, daugumai atlikėjų derybos su audiovizualinių įrašų prodiuseriais baigiasi visų išimtinių teisių perleidimu prodiuseriui visam apsaugos laikotarpiui, be to, tik už fiksuotą ir vienintelį (vienkartinį) atlyginimą. Toks atlyginimas yra netinkamas ir neatspindintis teisingo atlyginimo už išimtinių teisių perleidimą. Todėl, iš esmės, audiovizualinių kūrinių atlikėjas negauna jokios naudos iš jam įstatymu suteiktų turtinių teisių, kurios yra tik tarsi priedėlis prie užmokesčio už jo darbą filmavimo metu.

Taigi, nors ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalies nuostatos numato atlikėjo galimybę gauti atlyginimą už kiekvieną perduotą turtinę teisę (atlikimo audiovizualinio įrašo naudojimo būdą), atlikėjų, kurie palyginti su gamintojais turi silpnesnes derybines pozicijas, turtinių interesų jos beveik neužtikrina. Neatsaukiama teisė į atlyginimą įstatymu numatyta tik už atlikimo audiovizualinių įrašų nuomą. Dėl tokio netikslaus teisinio reguliavimo įtvirtinimo atlikėjai patenka į blogesnę padėtį. Todėl, siekiant kompensuoti bei tinkamai atlyginti atlikėjams patiriamus nuostolius už išimtinių teisių perleidimą, siūlytina pakeisti minėto 53 straipsnio 4 dalį nurodant, jog už kiekvieną audiovizualinio kūrinio gamintojui perduotą išimtinę turtinę teisę atlikėjai turi neatšaukiama teisę gauti tam tikrą atlyginimą.

⁵⁰ Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 18(3), p. 995–1017.

Kitas svarbus aspektas, analizuojant audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisę į teisingą atlyginimą, susijęs su ATGTĮ 55 straipsnio 1 dalies taikymu. Šioje nuostatoje nurodoma, jog atlikėjai turi teisę gauti tam tikrą atlyginimą už komerciniais tikslais išleistų fonogramų ar jų kopijų tiesioginį ar netiesioginį transliavimą, retransliavimą ar kitokį viešą paskelbimą. Todėl restoranai, kavinės, diskotekos ir kiti asmenys, įgiję per prekybos tinklą platinamą atlikimo įrašą (pavyzdžiui, kompaktinį diską) gali šį įrašą viešai naudoti komerciniais tikslais, tačiau privalo sumokėti atlikėjui atlyginimą už atlikimo panaudojimą.

Deja, ir šiuo atveju iš aptariamų normų taikymo apimties išbraukiami audiovizualinių kūrinių atlikėjai. Pažymėtina, jog teisė į teisingą atlyginimą suteikiama tik už komerciniais tikslais išleistų fonogramų transliavimą, retransliavimą ar kitokį viešą paskelbimą. ATGTĮ apibrėžiama fonogramos sąvoka, kuri apima kūrinio atlikimo, kitų garsų ar garsų išraiškos įrašus, užfiksuotus techninėmis priemonėmis kokioje nors materialioje garso laikmenoje.⁵¹ Vadinasi, iš esmės, fonograma apima tik garso įrašus, todėl jei transliuojamas, retransliuojamas ar kitaip viešai skelbiamas audiovizualinis įrašas, atlikėjas teisės į atlyginimą ATGTĮ 55 straipsnio 1 dalies prasme neturi.

Taigi, jau minėta, jog audiovizualinio kūrinio atlikėjui padarius atlikimo įrašą, jis netenka išimtinės teisės į transliavimą, retransliavimą ir kitokį viešą paskelbimą, skirtingai nei kiti atlikėjai, kurie šia teise naudojasi. Negana to, jam nesuteikiama teisė į teisingą atlyginimą už tokio įrašo viešą paskelbimą. Tokių atlikėjų, kurių atlikimai užfiksuoti audiovizualiniuose įrašuose, blogesnės padėties įtvirtinimą lemia tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytas reglamentavimas. Ankstesnėje darbo dalyje minėta, jog teisė gauti teisingą atlyginimą už komerciniais tikslais išleistos fonogramos ar jos kopijos naudojimą transliavimui ar bet kokiam kitam viešam paskelbimui numatyta Romos konvencijos 12 straipsnyje. Pastebėtina, jog nors aptariama teisė taikoma ir įrašytiems atlikimams, tačiau kaip ir ATGTĮ įtvirtinto reguliavimo atveju, apima tik tokius įrašus, kurie užfiksuoti fonogramose, bet neapima audiovizualinių įrašų. Be to, reikia paminėti Nuomos ir panaudos direktyvos 8 straipsnio 2 dalį, kuri numato teisę į naudotojo mokamą vieningą teisingą atlyginimą už fonogramos, kuri buvo išleista komerciniais tikslais ar atkurta, naudojimą transliavimui bevielio ryšio priemonėmis arba kitokiam viešam paskelbimui. Ir pagal šią nuostatą, audiovizualinių kūrinių atlikėjams nėra numatyta apsauga, susijusi su transliavimo ir viešo paskelbimo teise. Taigi, jiems nesuteikiama teisė į teisingą atlygį.

Akivaizdu, jog tokios tarptautinės nuostatos buvo perkeltos į Lietuvos teisės aktus. Tačiau toks teisinis reguliavimas, kuomet audiovizualinių kūrinių atlikėjams, palyginti su kitais

⁵¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 8 dalis. // *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.

gretutinių teisių subjektais, sukuriama ženkliai blogesnė teisinė padėtis, neturi būti pateisinamas. Dėl to, ATGTĮ 55 straipsnio 1 dalis yra kritikuotina ir turi būti keistina, numatant galimybę atlikėjams gauti atlyginimą ne tik už komerciniais tikslais išleistų fonogramų, bet ir už audiovizualinių įrašų transliavimą, retransliavimą bei kitokią viešą paskelbimą.

Apibendrinant ATGTĮ įtvirtintą audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą, darytina išvada, jog šiai atlikėjų grupei yra sukuriama silpnesnė teisinė apsauga, nei kitiems gretutinių teisių subjektams. Nors įstatymu audiovizualiniams atlikėjams suteikiamos reikšmingos išimtinės turtinės teisės, tačiau atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos nustatymas lemia problematišką šių išimtinių teisių įgyvendinimą, kadangi sudaroma galimybė visas nurodytas atlikėjo teises perleisti prodiuseriui. Siekiant kompensuoti bei tinkamai atlyginti atlikėjams patiriamus nuostolius, įtvirtinta nuostata dėl teisingo atlyginimo atlikėjams sumokėjimo už naudojimąsi jų teisėmis. ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalies nuostatos numato atlikėjui galimybę gauti atlyginimą už kiekvieną perduotą turtinę teisę (atlikimo audiovizualinio įrašo naudojimo būdą), tačiau neatšaukiama teisė į teisingą atlyginimą numatyta tik už atlikimo audiovizualinių įrašų nuomą. Toks netikslus reglamentavimas, kuomet išskiriama neatšaukiama teisė į atlyginimą už perduotą nuomos teisę ir atlyginimas už kitas perduotas turtines teises, sukuria teisinį neaiškumą. Tai lemia, jog pasirašydami sutartis dėl audiovizualinio atlikimo įrašo atlikėjai perleidžia prodiuseriams visas išimtines teises, visam apsaugos laikotarpiui, be to, tik už vienkartinį atlyginimą. Toks atlyginimas neatspindi teisingo atlyginimo sumokėjimo už išimtinių teisių perdavimą, todėl „teisė į teisingą atlyginimą“ realiai nėra veiksminga ir tinkamai įgyvendinama. Be to, audiovizualinių kūrinių atlikėjai neturi teisės į atlyginimą už įrašo viešą paskelbimą, nes ATGTĮ 55 straipsnio 1 dalis šią teisę suteikia tik fonogramose įrašytų atlikimų atlikėjams.

Taigi, nors audiovizualiniams atlikėjams ATGTĮ numato platų teisių sąrašą, praktiškai šie subjektai naudojami tik ATGTĮ 58 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teise gauti atlyginimą už atlikimo atgaminimą asmeniniais tikslais. Deja, ir ši vienintelė teisė neužtikrina tinkamo atlikėjo patirtų nuostolių kompensavimo, kadangi šiuo metu atlikėjams atlyginama tik už kopijavimą į technologiškai pasenusias ir vis rečiau naudojamas laikmenas – vaizdajuostes, CD/DVD diskus, tuo tarpu daugiausia asmeniniam atgaminimui naudojamos laikmenos – USB, nešiojamieji diskai, atminties kortelės – nėra apmokestintos. Dėl to Lietuvoje šiuo metu surenkamas atlyginimas už asmeninį atgaminimą neužtikrina teisių turėtojų teisės į teisingą atlyginimą. Tiesa, atsižvelgiant į tai buvo parengtas ATGTĮ 20 straipsnio pakeitimo projektas⁵², kuriame numatoma rinkti mokestį už pirmą kartą Lietuvos Respublikoje parduodamus laisvoje apyvartoje

⁵² Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 50 – 1598; 2003, Nr.28-1125.

esančius, pagamintus Lietuvos Respublikoje ar į jos teritoriją įvežtus atgaminimui skirtus įrenginius bei tuščias analogines ir skaitmenines garso ir audiovizualines laikmenas. Deja, dėl įvairių priežasčių Įstatymo pataisos dar nepriimtos, todėl atlikėjai ir toliau lieka be teisės į teisingą atlyginimą už atlikimo atgaminimą asmeniniais tikslais.

3.2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 53 straipsnio pakeitimo įstatymas

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytas audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemas, siekiant sudaryti atlikėjams geresnes sąlygas tinkamai bei efektyviai įgyvendinti savo teises į kūrybinės veiklos rezultatus, 2010 m. spalio 12 d. pateiktas Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Įstatymo projektas).⁵³

Minėta, jog ATGTĮ 53 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad su audiovizualinio kūrinio gamintoju sudarydamas sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo atlikėjas perduoda gamintojui savo turtines teises į audiovizualinį atlikimo įrašą. Nors įstatymas numato atlikėjui galimybę susitarti dėl kitokių sutarties sąlygų, taip pat susitarti, kad atlyginimas būtų mokamas už kiekvieną perduotą teisę (audiovizualinio atlikimo įrašo naudojimo būdą), praktiškai sutarčių sąlygos užtikrina tik prodiuserio interesus laisvai disponuoti audiovizualiniu kūriniu, o atlikėjų galimybės gauti atlyginimą už kiekvieną atlikimo įrašo panaudojimo būdą, susijusį su atlikėjo turtinėmis teisėmis, numatytomis ATGTĮ 53 straipsnio 1 dalyje, lieka neužtikrintos. Taigi, toks galiojantis teisinis reglamentavimas neužtikrina atlikėjo interesų.

Todėl Įstatymo projekte siūloma pakeisti ATGTĮ 53 straipsnį, reglamentuojantį atlikėjų turtines teises į audiovizualinius atlikimo įrašus ir fonogramas, numatant, kad atlikėjo atlyginimas pagal audiovizualinio kūrinio sukūrimo (pastatymo) sutartį ar kitą sutartį dėl audiovizualinio atlikimo įrašo nustatomas šalių susitarimu. Įstatymo projekte siūloma numatyti, kad atlyginimą už audiovizualinio atlikimo įrašo naudojimą ATGTĮ numatytais būdais atlikėjui mokėtų atlikimo įrašo naudotojai, t. y. asmenys, naudojantys atlikimus savo ūkinei-komercinei veiklai, per gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijas. Autorės nuomone, tokio teisinio reguliavimo įtvirtinimas būtų sveikintinas, kadangi taip būtų sudarytos Lietuvos audiovizualinių kūrinių atlikėjams palankesnės jų teisių reglamentavimo ir įgyvendinimo sąlygos, užtikrinama jiems galimybė gauti atlyginimą iš audiovizualinių kūrinių gamintojų už

⁵³ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas // *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50 – 1598; 2003, Nr.28-1125; 2006, Nr.116-4400.

audiovizualinio kūrinio atlikimą, o iš audiovizualinių kūrinių naudotojų – atlyginimą už audiovizualinių kūrinių naudojimą komerciniams tikslams.

Be to, siekiant apsaugoti atlikėjų interesus, Įstatymo projekte siūloma numatyti, kad prodiuseriai negali perimti atlikėjų teisių į atlyginimą už audiovizualinių kūrinių naudojimą. Taip pat siūloma numatyti nuostatas, kurios apsaugotų atlikėjus nuo galimų neteisėtų reikalavimų atsisakyti teisės gauti tokį atlyginimą. Sutartys, kuriose audiovizualinių kūrinių atlikėjai atsisakytų teisės į atlyginimą, būtų laikomos negaliojančiomis. Tokiu atveju būtų užtikrinama, kad audiovizualinių kūrinių gamintojai ir prodiuseriai, naudodamiesi savo dominuojančia padėtimi ir turėdami stipresnes derybines pozicijas, neperimtų atlikėjų teisių į atlyginimą už audiovizualinių kūrinių atlikimo įrašų tolimesnį naudojimą, neprimestų meno kūrėjams nepalankių sutarties sąlygų, kurios reikštų, kad atlikėjai atsisako teisių į atlyginimą.

Beje, atsižvelgiant į kitų Europos Sąjungos valstybių patirtį, Įstatymo projekte siūlomas privalomas kolektyvinis teisių administravimas surenkant atlikėjams atlyginimą, kadangi tik tokiu būdu įmanoma praktiškai užtikrinti atlikėjų teisę į atlyginimą.⁵⁴ Tačiau Įstatymo projekte numatyta galimybė atlikėjui atsisakyti kolektyvinio teisių administravimo, pateikus raštu prašymą kolektyvinio teisių administravimo asociacijai. Tokių ATGTĮ 53 straipsnio pakeitimų siūlymas vertintinas teigiamai, kadangi būtų užtikrinta atlikėjų teisių tinkama apsauga, garantuotas atlyginimas audiovizualinių kūrinių atlikėjams už filmų panaudojimą, būtų skatinama tolimesnė kūrybinė veikla. Atsakomybę mokėti atlyginimą atlikėjams už tam tikrus audiovizualinių kūrinių panaudojimo būdus perkėlus kūrinių naudotojams, būtų sudarytos palankesnės sąlygos Lietuvos kino industrijos plėtrai.

Pabrėžtina, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjams itin aktualus ATGTĮ 53 straipsnio 1 dalies pakeitimas, numatantis atlikėjams išimtinę turtinę teisę leisti arba uždrausti transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti atlikimo įrašą. Pažymėtina, jog šiuo metu galiojanti ATGTĮ redakcija tokios išimtinės teisės audiovizualiniams atlikėjams nesuteikia - teisė transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti atlikimą apima tik neįrašytus atlikimus, todėl audiovizualinių kūrinių atlikėjai, kurių atlikimas užfiksuotas audiovizualiniuose įrašuose, šia teise nesinaudoja. Numatant atlikėjams išimtinę teisę viešai skelbti atlikimo įrašus, būtų pagerinta audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinė padėtis, sudarytos jiems sąlygos gauti atlyginimą ne tik už audiovizualinių kūrinių atlikimą, bet ir už jų tolimesnį panaudojimą įvairiais būdais ir priemonėmis (demonstruojant kino teatruose, transliuojant per televiziją, retransliuojant, viešai skelbiant internete ir t.t.).

⁵⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*. Nr. XIP-2407(2), 2010-10-12.

Be to, Įstatymo projektu pašalinamas anksčiau aptartas teisinis neaiškumas. Siūloma nustatyti, jog atlikėjai turi teisę į atlyginimą už audiovizualinio atlikimo įrašo naudojimą šiais būdais: už transliaciją, retransliaciją ir kitokią viešą paskelbimą (įskaitant viešą paskelbimą kino teatruose); už padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais (internete); už išleisto bet kuriose laikmenose audiovizualinio atlikimo įrašo nuomą; už atgaminimą bet kokia forma ar būdu.

Apibendrinant, tokių ATGTĮ pataisų priėmimas būtų itin naudingas audiovizualinių kūrinių atlikėjams, kuriems šiuo metu numatyta teisinė apsauga nepadedą tinkamai įgyvendinti jiems suteiktų teisių. Priėmus Įstatymo projektą, aiškus ir išsamus audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių reglamentavimas sudarytų geresnes kūrybos sąlygas audiovizualinėje srityje dirbantiems meno kūrėjams. Turėdami įstatymu numatytas sąlygas gauti atlyginimą už audiovizualinių kūrinių panaudojimą, atlikėjai išlaikytų nepriklausomumą ir orumą. Taip būtų sustiprintos audiovizualinių kūrinių atlikėjų derybinės pozicijos derantis dėl audiovizualinio atlikimo įrašo sutarties sąlygų, atlyginimo dydžio ir jo mokėjimo tvarkos. Įstatymas, aiškiai reglamentuodamas audiovizualinių kūrinių gamintojų (prodiuserių) ir audiovizualinių kūrinių naudotojų teises ir pareigas, sudarytų palankesnes filmų industrijos vystymo sąlygas Lietuvoje.

4. PINO AUDIOVIZUALINIŲ ATLIKIMŲ SUTARTIS

Tarptautinių teisės aktų analizė patvirtina, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjams buvo suteikta ženkliai silpnesnė teisinė apsauga nei atlikėjams muzikos sektoriuje. Audiovizualiniai atlikimai nebuvo įtraukti į PINO atlikimų ir fonogramų sutartį. Vis dėlto, 1996 m. PINO Diplomatiniėje konferencijoje dalyvavusios šalys pripažinimo būtinybę suteikti atlikimams, įrašytiems į audiovizualines laikmenas, teisinę apsaugą tarptautiniu lygiu⁵⁵, papildant PINO atlikimų ir fonogramų sutartį protokolu, apimančiu audiovizualinių atlikimų apsaugą, arba priimant atskirą sutartį. Todėl pradėdant 1997 m. rugsėjo mėnesiu ir baigiant 2000 m. balandžio mėnesiu, Ženevoje buvo šaukiami posėdžiai, kol galiausiai PINO Generalinės Asamblėjos ypatingosios sesijos metu buvo nutarta 2000 m. gruodžio 7-20 d Ženevoje sušaukti Diplomatinę konferenciją dėl audiovizualinių atlikimų apsaugos.

Naujojo teisinio akto nuostatos, įtvirtinančios audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinę apsaugą, buvo siūlomos Pagrindiniame pasiūlyme dėl tam tikrų audiovizualinių atlikimų apsaugos nuostatų įtvirtinimo (toliau – Audiovizualinių atlikimų sutarties projektas).⁵⁶ Pažymėtina, jog šis dokumentas buvo unikalus dėl dviejų priežasčių: juo pirmą kartą buvo siekta išspręsti audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemas ir, taip pat, pirmą kartą nustatytas savarankiškas atlikėjų teisių reglamentavimas atskirame teisiniame akte.⁵⁷ Šio pasiūlymo Konstatuojamojoje dalyje nurodoma, jog, atsižvelgiant į komunikacinių technologijų ir informacijos plėtrą bei jos įtaką audiovizualinių atlikimų kūrimui ir naudojimui, šiuo teisės aktu siekiama įtvirtinti ir vystyti audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą.

Pabrėžtina, kad Audiovizualinių atlikimų sutarties projekte iš esmės buvo *mutatis mutandis* atkartotos nuostatos iš PINO atlikimų ir fonogramų sutarties. Šiame projekte audiovizualiniams atlikėjams numatomos teisės apima tokias pačias teises, kurios buvo suteiktos muzikos atlikėjams, t. y. asmeninės neturtinės teisės, turtinės teisės į neįrašytą (neužfiksuotą) atlikimą, atgaminimo teisė, platinimo teisė, nuomos teisė, teisė padaryti atlikimo įrašą prieinamą, transliavimo ir viešo paskelbimo teisė. Kitos reikšmingos nuostatos, įskaitant apsaugos terminą, apribojimus ir išimtis, išlygas, atspindėjo PINO atlikimų ir fonogramų sutarties nuostatas. Todėl jeigu dėl aptariamo sutarties projekto 2000 m. Diplomatiniėje konferencijoje būtų vieningai sutarusios visos valstybės narės, audiovizualinių kūrinių atlikėjams tarptautiniu lygiu būtų

⁵⁵ Resolution Concerning Audiovisual Performances Adopted by the Diplomatic Conference on December 20, 1996. CRNR/DC/99 (Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions. Geneva, 2 to 20 December, 1996).

⁵⁶ Basic Proposal for the Substantive Provisions of an Instrument on the Protection of Audiovisual Performances to be Considered by the Diplomatic Conference. Chairman of the Standing Committee on Copyright and Related Rights, IAVP/DC/3, Diplomatic Conference on the Protection of Audiovisual Performances, Geneva, 7 to 20 December, 2000.

⁵⁷ Morgan O. *The Problem of the International Protection of Audiovisual Performances* // IIC 2002 Heft 07.

suteikta tokia pat teisinė apsauga kaip ir muzikos atlikėjams. Deja, delegacijos, dalyvavusios minėtoje konferencijoje, sutarė ne dėl visų, o dėl 19 iš 20 Audiovizualinių atlikimų sutarties straipsnių. Nepaisant kelių tam tikrų sričių dėl kurių kilo nesutarimų svarstant sutarties projektą, įskaitant nacionalinio režimo bei transliavimo ir viešo paskelbimo teisės įtvirtinimą, visgi daugiausia ginčų ir klausimų sukėlė nuostata dėl turtinių teisių perleidimo (Audiovizualinių atlikimų sutarties 12 straipsnis).

Paminėtina, jog Audiovizualinių atlikimų sutarties projekto nuostatos apibrėžia „atlikėjo“ sąvoką, įtvirtina nacionalinio režimo principą. Sutarties projekto 5 straipsnis nustato atlikėjų asmeninių neturtinių teisių apsaugą. Pagal šį straipsnį, nepriklausomai nuo savo turtinių teisių, net ir jas perdavęs, atlikėjas turi teisę reikalauti, kad jis būtų įvardytas kaip atlikėjas „gyvų“ atlikimų ar atlikimų, užfiksuotų audiovizualiniame įrašė, atžvilgiu. Ši sąlyga atspindi nuostata, įtvirtintą PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 5 straipsnyje. Be to, Audiovizualinių atlikimų sutarties 5 straipsnis papildytas numatant išimtį – audiovizualinis atlikėjas nesinaudoja teise būti įvardintu savo atlikimo atlikėju, kai tai neįmanoma dėl atlikimo panaudojimo būdo. Ši išimtis yra reikšminga, kadangi leidžia prodiuseriams nenurodyti atlikėjo tapatybės siekiant apsaugoti atlikimo vientisumą, ir ji suteikia susitariančioms šalims lankstumo perkeliant 5 straipsnį į nacionalinių teisės aktų nuostatas.

Taip pat 5 straipsnis nurodo, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjui suteikiama teisė prieštarauti bet kokiam jo atlikimų iškraipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, galinčiam pakenkti jo reputacijai. Tačiau, siekiant išvengti atlikėjų nepagrįstų reikalavimų nepažeisti jų asmeninių neturtinių teisių bei nesąžiningo naudojimosi jiems suteiktomis teisėmis, atsižvelgiant į audiovizualinių įrašų prigimtį, gamybą ir platinimą, atlikimo įrašo pakeitimų padarymas, tokių kaip redagavimas, sutrumpinimas, dubliavimas ar tvarkymas, kai tai yra būtina norint įprastai naudoti atlikimą, ir kai tie pakeitimai padaromi turint atlikėjo leidimą, nelaikomi atlikimo iškraipymu 5 straipsnio prasme. Siekiant nustatyti, jog buvo pažeista atlikėjo teisė į atlikimo vientisumą, kiekvienas atliktas iškraipymo ar pakeitimo būdas turi būti vertinamas individualiai, naudojant subjektyvius kriterijus bei ypatingą dėmesį atkreipiant į papildomų teisių į kūrinių turėtojų teises. Be to, siūlomo 5 straipsnio pastabose paaiškinama, jog ši nuostata apima atvejus, kai atlikimo įrašo pakeitimų padarymas gali objektyviai pakenkti atlikėjo reputacijai. Todėl nereikšmingas ir neesminis atlikimo įrašo pakeitimas nebus laikomas pažeidžiančiu atlikėjo reputaciją.

Pažymėtina, jog derybų dalyviams nebuvo lengva pasiekti susitarimą dėl 5 straipsnio. JAV ir Europos Sąjungos atstovų pozicijos aiškiai išsiskyrė. JAV siekė, kad atlikėjų asmeninės neturtinės teisės būtų aiškinamos siaurai, leidžiant padaryti audiovizualiniame kūrinyje smulkius pakeitimus net ir neturint atlikėjo sutikimo. Buvęs JAV Patentų ir prekių ženklų biuro direktorius

nurodė, kad tam tikrų pakeitimų padarymas yra būtinas, norint normaliai naudoti kūrinių, įskaitant pakeitimus, reikalingus sumažinant kino teatro formato dydžio kūrinių į televizijos formato kūrinių, ar redaguoti jų, pašalinant netinkamas tam tikrai auditorijai scenas.⁵⁸ Priešingai, Europos Sąjungos atstovai siekė aukšto lygio audiovizualinių atlikėjų asmeninių neturtinių teisių apsaugos įtvirtinimo, suteikiančio ribotas išimtis prodiuseriams, atliekant tam tikrus veiksmus be išankstinio atlikėjų sutikimo. Nepaisant skirtingų pozicijų, šios dvi derybų šalys sugebėjo išspręsti nesutarimus abipusiškai patvirtindamos minėto 5 straipsnio tekstą.

Pabrėžtina, jog Audiovizualinių atlikimų sutartyje numatytos audiovizualinių atlikėjų turtinės teisės. Šios sutarties 6 straipsnis suteikia atlikėjams turtines teises į jų neįrašytus atlikimus: atlikėjas turi išimtinę teisę leisti transliuoti ir viešai skelbti savo neįrašytus atlikimus, išskyrus tuos atvejus, kai atlikimas jau pats savaime yra radijo ar televizijos laida, ir įrašyti neįrašytus savo atlikimus. Taip pat audiovizualiniams atlikėjams suteikiama teisė kontroliuoti tiesioginius ir netiesioginius savo atlikimų atgaminimus. Atsižvelgiant į 7 straipsnio pastabą, nurodytą Audiovizualinių atlikimų sutarties projekte, terminas „tiesioginis ir netiesioginis atgaminimas“ vartojamas pažymėti faktą, kad neturi reikšmės originalaus įrašo atgaminimo vieta atlikėjo teisei kontroliuoti audiovizualinio įrašo atgaminimą. Pažymima, jog saugomo atlikimo įrašo laikymas skaitmeninėje formoje elektroninėje terpėje apima atgaminimo sąvoką 7 straipsnio prasme. Be to, Sutarties projekto 8 straipsnis suteikia išimtinę teisę atlikėjams kontroliuoti atlikimų, įtrauktų į audiovizualinį įrašą, platinimą. Ši nuostata taikoma tik pirmam audiovizualinio įrašo originalo ar jo kopijų pardavimui. Pirmą kartą pardavus ar kitaip perdavus atlikimo originalą ar jo kopijas, kiekviena iš Susitariančiųjų Šalių savo nacionaliniuose teisės aktuose gali nustatyti, jog tokiu atveju taikomas platinimo teisės išsėmimas.

Be minėtų išimtinių turtinių teisių, audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikiama išimtinė nuomos teisė. 9 straipsnyje nurodoma, jog atlikėjai turi išimtinę teisę leisti komerciniais pagrindais viešai nuomoti jų atlikimų, užfiksuotų audiovizualiniuose įrašuose, originalus ar jų kopijas net ir po to, kai juos pateikė platinimui pats atlikėjas ar tai buvo padaryta jo leidimu. Nors plačiai paplitusi Europos Sąjungos valstybėse bei įtvirtinta PINO atlikimų ir fonogramų sutartyje, atlikėjų teisė nuomoti atlikimo įrašą nėra nustatyta JAV teisės aktuose. Dėl to Audiovizualinių atlikimų sutarties projekto dalyvės numatė išimtį, kuri leidžia kiekvienai Susitariančiajai Šaliai netaikyti 9 straipsnio nuostatos, nebent dėl nuomos komerciniais tikslais vyktų atlikimų įrašų masinis kopijavimas, kuris iš esmės darytų materialinę žalą atgaminimo teisei. Galima manyti, jog tokia išimtis buvo inicijuota JAV atstovų, kadangi JAV kino studijos kasmet gauna didžiules lėšas už audiovizualinių kūrinių nuomą.

⁵⁸ *WIPO Members Fail to Agree on Performers. Rights for Audiovisual Treaty*, 61 PAT. TRADEMARK & COPYRIGHT J. (BNA) 231, 234 (2001).

Panašiai kaip ir Audiovizualinių atlikimų sutarties 6 straipsnis, kuriame atkreiptas dėmesys į skaitmeninių technologijų vaidmenį platinant gretutinių teisių objektus, Sutarties 10 straipsnis suteikia atlikėjams išimtinę teisę leisti padaryti viešai prieinamus jų atlikimus, užfiksuotus audiovizualiniame įrašė, įskaitant ir perdavimą laidais ar bevielio ryšio priemonėmis. Šiuo straipsniu praplečiama audiovizualinio kūrinio atlikėjo teisių apsauga, numatyta Sutarties 8 ir 11 straipsniais, kadangi jis apima ir atlikimo įrašo viešą padarymą tokiu būdu, kai visuomenės nariai gali pasiekti jį individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku (angl. *on-demand technology*). Beje, asmenys, tokiu būdu gavę priėjimą prie atlikimo įrašo, neturi teisės be atlikėjo sutikimo toliau minėtą įrašą platinti ar padaryti viešai prieinamą. Ši siūloma nuostata nustato tik minimalius reikalavimus, kadangi Susitariančiosios Šalys savo nacionaliniuose teisės aktuose gali nustatyti griežtesnę atlikėjų teisių apsaugą.

Pagal Sutarties projekto 11 straipsnį audiovizualiniams atlikėjams suteikiama išimtinė teisė leisti transliuoti ir viešai skelbti audiovizualiniame įrašė užfiksuotą atlikimą. Viešo paskelbimo teisė apima atlikimo įrašo perdavimą bet kokiomis priemonėmis. Tai reiškia, jog Sutartis suteikia atlikėjams teisę reguliuoti ir tiesioginiu (angl. *on-line*) būdu skelbiamus audiovizualinius atlikimus. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog Susitariančiosios Šalys savo nacionaliniuose įstatymuose gali nustatyti, kad vietoj minėtos teisės, už tiesioginį ar netiesioginį audiovizualinių įrašų transliavimą ar viešą paskelbimą suteikiama teisė į teisingą atlyginimą. Be to, kiekviena Susitariančioji Šalis gali pareikšti, kad ji 11 straipsnio 1 dalies (teisė transliuoti ir viešai skelbti atlikimo įrašą) ir 2 dalies (teisė į teisingą atlyginimą už atlikimo įrašo transliavimą ir viešą paskelbimą) nuostatas taikys tik tam tikriems naudojimo būdams arba kitaip apribos šių nuostatų taikymą, arba jų išvis netaikys.

Audiovizualinių atlikimų sutarties projekto 14 straipsnis nustato 50 metų audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos terminą, kuris skaičiuojamas nuo tų metų, kuriais atlikimas buvo įrašytas į audiovizualinę laikmeną, pabaigos. Ši nuostata atitinka TRIPS ir PINO atlikimų ir fonogramų sutartyse įtvirtintą 50 metų apsaugos galiojimo terminą.⁵⁹ Projekto 15 ir 16 straipsniai numato Susitariančiųjų Šalių įsipareigojimus, susijusius su techninėmis apsaugos priemonėmis ir informacija apie teisių valdymą.

Pažymėtina, jog dėl visų aukščiau minėtų siūlomų nuostatų buvo pritarta 2000 m. vykusioje Ženevos konferencijoje. Nepaisant viso sudėtingo derybų proceso, Susitariančiosios Šalys niekaip negalėjo susitarti dėl audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių perdavimo prodiuseriams nuostatos. Šiuo klausimu išsiskyrė dviejų svarbiausių delegacijų – ES ir JAV – pozicijos. ES valstybių narių pasirinkta pozicija buvo paremta principu, jog atlikėjų teisių

⁵⁹ Pino atlikimų ir fonogramų sutarties 17 straipsnis // Žinios. 2000, Nr. 95-2970; Pasaulio prekybos organizacijos Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba 12 straipsnis (Žin., 2001, Nr. 46-1620).

apsauga tarptautiniu lygiu turėtų apimti tiek muzikos, tiek audiovizualinius atlikimus, ir audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikiamų teisių apimtis turėtų būti panaši į muzikos atlikėjams PINO atlikimų ir fonogramų sutartimi suteikiamą teisinę apsaugą. ES atstovai Diplomatiniėje konferencijoje pabrėžė, jog ES valstybės narės pageidauja, kad nebūtų daromas joks skirstymas ar kitoks neteisėtas diferencijavimas garso atlikimų ir audiovizualinių atlikimų atžvilgiu.⁶⁰ Tuo tarpu JAV, šalis, kurioje kino ir televizijos pramonė užima reikšmingą vietą, akcentavo būtinybę numatyti teisinį tikrumą ir aiškumą prodiuseriams bei būtinybę apibrėžti kada ir kaip išimtinės atlikėjo teisės yra perleidžiamos prodiuseriui. JAV atstovai pažymėjo, jog skirtingai nuo literatūros ar meno kūrinių, indėlių į audiovizualinį kūrinių dažnai įdeda daug skirtingų asmenų, kurie gali būti ir skirtingų valstybių piliečiai. Vis dažniau audiovizualiniai kūriniai pastatomi ir finansuojami už nacionalinių valstybių sienų ribų. Dėl to yra ypatingai svarbu nustatyti pastovias ir tikslias nuostatas dėl teisių perdavimo.⁶¹ JAV parėmė pasiūlymą dėl audiovizualinių atlikėjų platesnės teisių apsaugos, tik jeigu bus numatoma atlikėjo turtinių teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcija.

Taigi, JAV ir ES nesutarė dėl naudojimosi atlikėjo turtinėmis teisėmis, konkrečiai tariant, dėl teisių perleidimo nuostatos, numatytos Audiovizualinių atlikimų sutarties projekto 12 straipsnyje.

4.1. Nuostata dėl atlikėjo teisių perleidimo prodiuseriui

Audiovizualinių atlikimų sutarties projekto 12 straipsnyje buvo atkreiptas dėmesys į pusiausvyrą tarp būtinumo tobulinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų tarptautinį reglamentavimą ir reikalingumo prodiuseriams nustatyti teisinį tikrumą. Buvo pateikti keturi alternatyvūs pasiūlymai⁶², kuriuose varijuojama nuo atlikėjo teisių perdavimo prodiuseriui prezumpcijos įtvirtinimo iki pasiūlymo išvis neįtvirtinti jokios teisių perleidimo nuostatos.

Pirmoji Alternatyva E numatė atlikėjo turtinių teisių perleidimo prodiuseriui prezumpciją. Nurodoma, jog jei atlikėjas davė sutikimą užfiksuoti savo atlikimą audiovizualiniame įrašė, laikoma, kad jis perdavė visas savo išimtinės teises į atlikimą prodiuseriui, jei sutartyje nenustatyta kitaip. Šią alternatyvą palaikė JAV, kur filmų atlikėjai

⁶⁰ Diplomatic Conference in 1996, Summary Minutes, Main Committee I of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions CRNR/DC/102 ('Summary Minutes') Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions, Geneva, 2 to 220 December, 1996.

⁶¹ „Submission of the United States of America on Transfer“, Submitted by the United States of America, SCCR/4/4. Standing Committee on Copyright and Related Rights, Fourth Session, Geneva, 11, 12 and 14 April, 2000.

⁶² Chairman of the Standing Committee on Copyright and Related Rights. Basic Proposal for the Substantive Provisions of an Instrument on the Protection of Audiovisual Performances to be Considered by the Diplomatic Conference. Proposal for Instrument on the Protection of Audiovisual Performances (WIPO Document IAVP/DC/3, 1 August 2000).

dažniausiai įdarbinami kaip samdomi darbuotojai (angl. *work made for hire*), todėl prodiuseris, kaip darbdavys, laikomas bet kokio kūrinio autoriumi ir dėl to jam priklauso visos autoriaus teisės. Tačiau tokios prezumpcijos įtvirtinimą kritikavo atlikėjų organizacijos, nurodydamos, jog tokios taisyklės nustatymas yra nesąžiningas atlikėjų atžvilgiu bei priverčia kai kurias valstybes sumažinti audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikiamos teisinės apsaugos lygį.⁶³ Beje, aptariamoms nuostatom analizė patvirtina, jog ši nuostata nėra absoliuti. Pirma, teisių perleidimo prezumpcija taikoma tik kai atlikėjas sutinka užfiksuoti savo atlikimą audiovizualiniame įrašė. Antra, prezumpcija taikoma tik atlikėjo išimtinėms teisėms, tačiau neapima teisės į teisingą atlyginimą bei asmeninių neturtinių teisių. Trečia, teisių perleidimo prezumpcija gali būti paneigiama – ji taikoma tik tuo atveju, jei šalys sutartyje nenustato kitokių sąlygų. Deja, minėta, jog teisių perleidimo prezumpcijos nustatymas nepadeda audiovizualinių kūrinių atlikėjams tinkamai įgyvendinti savo teisių. Tokios prezumpcijos įtvirtinimas Audiovizualinių atlikimų sutartyje suteiktą teisinę apsaugą prodiuseriams, bet ne atlikėjams. Be to, teisių perdavimo prezumpcija apkrauna atlikėjus atsakomybe žinoti įstatymus ir suvokti galimybes sutartyje numatyti kitokias sąlygas nei nurodyta įstatymų nuostatose. Toks reglamentavimas priverčia būtent atlikėją pradėti bet kokias sutartines derybas, taip atlikėjas susiduria su papildoma našta, kadangi jis automatiškai užima silpnesnę poziciją derybose su prodiuseriu.

Antroji Alternatyva F numatė taisyklę, pagal kurią atlikėjui davus sutikimą užfiksuoti savo atlikimą audiovizualiniame įrašė, laikoma, kad prodiuseris turi teisę naudotis atlikėjo išimtinėmis teisėmis į atlikimą, jei sutartyje nenustatyta kitaip. Taigi, Alternatyva F įtvirtina naudojimosi teisėmis prezumpciją, kuri reiškia, jog prodiuseris turi teisę naudotis atlikėjui suteiktomis teisėmis. Tačiau svarbu pažymėti, kad atlikėjas vis tik išlieka savo teisių savininku. Kitos šios Alternatyvos taikymo sąlygos yra tokios pačios kaip ir prieš tai minėtosios Alternatyvos E, t. y. prezumpcija taikoma, jei sutartimi nesusitariama dėl kitokių sąlygų ir tik atlikėjui davus sutikimą užfiksuoti jo atlikimą ir asmeninėms neturtinėms teisėms.

Kalbant apie šios Alternatyvos įtvirtinimo vertinimą, 2000 m. Diplomatiniėje Konferencijoje buvo išreiškiama nuomonė, jog Alternatyva F turi lygiai tokį pat neigiamą poveikį atlikėjams kaip ir Alternatyva E: kaip ir teisių perleidimo prezumpcija, naudojimosi teisėmis prezumpcija taip pat susilpnina ir taip menką atlikėjo derybinę poziciją prodiuserio atžvilgiu, griauna valstybėse narėse įtvirtintų sutarčių sudarymo pobūdį ir skatina kai kurias valstybes sumažinti jau egzistuojantį teisinę atlikėjų apsaugos lygį.⁶⁴ Tačiau pabrėžtina, jog

⁶³ Comments of Mr. Hoberg-Petersen, the representative of FIA, Summary Minutes (Main Committee I), IAVP/DC/37 ('Audiovisual Summary Minutes') Diplomatic Conference on the Protection of Audiovisual Performances, Geneva, 7 to 20, 2000.

⁶⁴ International Federation of Actors. Comments on the WIPO Basic Proposal prepared for the Diplomatic Conference, December 2000.

Alternatyva F suteikia prodiuseriui anksčiau minėtą tikrumo laipsnį, o iš atlikėjo neatimama teisė ir toliau naudotis savo išimtinėmis teisėmis prieš trečiuosius asmenis.

Trečioji Alternatyva G įtvirtino nuostatą, pagal kurią atlikėjo išimtinių teisių perdavimas prodiuseriui turi būti reguliuojamas pagal tos valstybės įstatymus, kuri yra labiausiai susijusi su atitinkamu audiovizualiniu įrašu, jei sutartyje nenumatyta kitaip. Nurodoma, jog labiausiai susijusia su atlikimu valstybe laikoma: sutarties šalies valstybė, kurioje yra įsisteigęs ar turi nuolatinę gyvenamąją vietą atlikimo įrašo prodiuseris; sutarties šalies valstybė, kurios piliečiai yra dauguma atlikėjų; sutarties šalies valstybė, kurioje vyksta filmavimas. Tokia Alternatyvos G nuostata atspindėjo siekį nustatyti kompromisą, kuris leistų didesniajam valstybių skaičiui pasirašyti Audiovizualinių atlikimų sutartį. Ši nuostata pripažino, jog audiovizualinių kūrinių atlikėjų išimtinės teisės gali būti perleidžiamos ir kad toks perleidimas gali būti įtvirtintas Susitariančiųjų Šalių nacionaliniuose teisės aktuose. Nepaisant to, Alternatyva G neįpareigoja Susitariančiųjų Šalių įtraukti teisių perleidimo nuostatos į nacionalinę teisę.

Ketvirtoji Alternatyva H numatė galimybę išvis neįtvirtinti jokios nuostatos dėl teisių perleidimo. Nurodoma, jog jei sutartyje nenumatyta kitaip, Susitariančioji Šalis neturi įtraukti atlikėjų išimtinių teisių perleidimo nuostatos į nacionalinę teisę, bet taip pat jai ir netrukdoma nustatyti tokią nuostatą. Tokia sąlyga atspindėjo PINO atlikimų ir fonogramų sutartį, kurioje nėra numatyta atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos. Tokį pasiūlymą labiausiai palaikė ES atstovai, nurodydami, jog audiovizualinių atlikimų teisės akto priėmimu yra siekiama patobulinti tokių atlikėjų, o ne prodiuserių, teisinį apsaugos reglamentavimą. Vis dėlto, Diplomatines konferencijos metu ES atsisakė tokios savo pradinės pozicijos ir pasiūlė Audiovizualinių atlikimų sutarties 12 straipsnio pataisą, pagal kurią Susitariančiosios Šalys gali nustatyti, jog atlikėjų išimtinės teisės į atlikimą gali būti perleidžiamos prodiuseriui.

Taigi, nors 2000 m. Ženevos Diplomatiniėje konferencijoje dalyvavusioms šalims pavyko pasiekti susitarimą dėl 19 iš 20 Sutarties straipsnių, kuris yra itin reikšmingas audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos atžvilgiu, tačiau joms visgi nepavyko išspręsti vieno svarbaus klausimo – atlikėjo išimtinių teisių perdavimo, dėl to Konferencija buvo atidėta. Tačiau svarbu pažymėti, jog 2011 m. liepos mėn. vykusioje Diplomatiniėje konferencijoje valstybės narės galiausiai sutarė dėl kompromisinio 12 straipsnio formuluotės, susijusios su atlikėjų teisių perleidimo klausimu. Sutarta, jog Susitariančiosios Šalys savo nacionaliniuose įstatymuose gali nustatyti, jog jei atlikėjas davė sutikimą užfiksuoti jo atlikimą audiovizualiniame įrašo, jo išimtinės teisės priklauso, yra perleidžiamos ar jomis naudojasi prodiuseris, jei sutartyje nenumatyta kitaip. Susitariančioji Šalis gali numatyti, jog tokia sutartis ar sutikimas turi būti pasirašytas raštu abiejų sutarties šalių ar jų įgaliotų atstovų. Be to, nepriklausomai nuo perduotų išimtinių teisių, nacionaliniai įstatymai, individualios ar

kollektivinės sutartys gali numatyti, jog atlikėjas turi teisę gauti teisingą atlyginimą už bet kokios išimtinės teisės į atlikimą perleidimą.⁶⁵

Pažymėtina, jog tokia teisių perleidimo nuostatos formuluotė suteikia pakankamai lankstumo valstybėms narėms inkorporuojant ją į nacionalinius teisės aktus, tokiu būdu padėdama pagrindą Audiovizualinių atlikimų sutarties užbaigimui ir priėmimui. Šios Sutarties priėmimo klausimas bus svarstomas Diplomatiniėje konferencijoje 2012 m., kuri pratęs 2000 m. vykusio susirinkimo darbą.⁶⁶

Apibendrinant galima teigti, jog Audiovizualinių atlikimų sutarties priėmimas būtų itin reikšmingas žingsnis audiovizualinių atlikimų teisinės apsaugos srityje. Šio naujojo teisės akto įtvirtinimas sustiprintų atlikėjų poziciją audiovizualinėje pramonėje, nustatant jiems aiškesnę teisinę pagrindą dėl audiovizualinių kūrinių naudojimo tarptautiniu mastu tiek tradicinėmis visuomenės informavimo priemonėmis, tiek skaitmeninėmis technologijomis. Toks teisės aktas taip pat padėtų apsaugoti atlikėjų teises nuo neteisėto atlikimų naudojimo audiovizualinėse priemonėse, tokiose kaip televizija, kinas ir videoprogramos. Be to, vienodas įtvirtintų teisių kompleksas, nustatantis aiškius kriterijus, ką audiovizualinių kūrinių atlikėjai gali ir ko negali daryti su atlikimo įrašais, suteiktų jiems galimybę gauti didesnę finansinę atlyginimą bei sustiprinti kūrybinę kontrolę. Aptariama Sutartis suteiktų audiovizualinių kūrinių atlikėjams teises tose šalyse, kuriose šiuo metu neegzistuoja joks audiovizualinių atlikėjų teisinis reguliavimas. Sutartis suteiktų galimybę, pavyzdžiui, aktoriui iš Honkongo imtis veiksmų prieš asmenis, pažeidžiančius jo teises į atlikimą Venesueloje. Taip pat, audiovizualiniam atlikėjui minėtu teisės aktu būtų suteikiama galimybė kontroliuoti audiovizualinio atlikimo pasiekiamumą per skaitmenines priemones bei teisę imtis veiksmų prieš asmenis, kurie skaitmeniniu būdu platina audiovizualinio atlikimo įrašą neturėdami atlikėjo sutikimo. Todėl belieka tikėtis, jog 2012 m. Ženevos konferencijoje valstybės narės pasirašys Audiovizualinių atlikimų sutartį, tokiu būdu suteikdamos audiovizualinių kūrinių atlikėjams tokią teisinę apsaugą tarptautiniu mastu, kokia yra suteikta muzikos atlikėjams.

⁶⁵ Standing Committee on Copyright and Related Rights. Combined proposal on Article 12 related to the Transfer of Rights for the proposed WIPO Treaty on Protection of Audiovisual Performances. Twenty-Second Session, Geneva, June 15 to 24, 2011.

⁶⁶ *WIPO Member States Advance Toward Treaty to Protect Audiovisual Performances*. PR/2011/697, Geneva, September 29, 2011.

IŠVADOS

1. Tarptautiniu lygmeniu audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisės yra beveik nereglamentuojamos. Nei TRIPS sutartyje, nei PINO atlikimų ir fonogramų sutartyje nėra numatyta audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsauga. Minėtos sutartys suteikia teisinę apsaugą tik atlikimui, užfiksuotam fonogramoje, bet ne atlikimui, užfiksuotam audiovizualiniame įrašė. Romos konvencija buvo pirmasis tarptautinis teisės aktas, suteikiantis galimybę atlikėjui uždrausti audiovizualinio įrašo padarymą, todėl sunku pateisinti šios teisės pašalinimą iš TRIPS ir PINO atlikimų ir fonogramų sutarčių.
2. Europos Sąjungos teisės aktai taip pat nenumato tinkamos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos. Europos Sąjungos įstatymų leidėjas audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikia kur kas mažiau teisių nei atlikėjams muzikos srityje. Nors Nuomos ir panaudos direktyva numato audiovizualinių kūrinių atlikėjams išimtinių teisių apsaugą, tačiau kartu ji nustato ir galimybę visas atlikėjo išimtines teises perleisti prodiuseriui. O taip dar labiau apsunkinama minimų atlikėjų teisinė padėtis, kadangi sudarydami sutartį dėl audiovizualinio kūrinio atlikimo jie netenka suteiktų išimtinių teisių. Be to, dėl silpnesnės derybinės pozicijos atlikėjai, perduodami savo išimtines turtines teises prodiuseriams, dažnai nesugeba gauti atitinkamos naudos.
3. Siekiant kompensuoti bei tinkamai atlyginti atlikėjams patiriamus nuostolius, buvo įtvirtinta nuostata dėl teisingo atlyginimo atlikėjams sumokėjimo už naudojamą jų teisėmis. Deja, šis tikslas nebuvo patenkintas. Jau tapo įprasta tokia praktika, kai už teisių perleidimą į audiovizualinio atlikimo panaudojimą sumokamas bendras, visas teises apimantis, vienkartinis atlyginimas, kuris neatspindi teisingo atlygio sumokėjimo. Tokiai praktikai kelio neužkerta suteikta „teisė į teisingą atlyginimą“ už teisių perleidimą. Daugumai atlikėjų derybos su audiovizualinių įrašų prodiuseriais baigiasi visų išimtinių teisių perleidimu prodiuseriui, visam apsaugos laikotarpiui, be to, tik už fiksuotą ir vienintelį (vienkartinį) atlyginimą.
4. Vienas iš siūlytinių sprendimo variantų, siekiant tinkamiau įgyvendinti audiovizualinių kūrinių atlikėjų teises, būtų teisių perdavimas kolektyviai administruoti atlikėjų teises administruojančioms institucijoms, kurios sugebėtų įveikti nevienodą derybinę poziciją, susiklostančią tarp prodiuserių ir atlikėjų, nes tokios organizacijos, paprastai, turi geresnį statusą derantis ir pasiekiant susitarimą, suteikiantį galimybę atlikėjams gauti juos tenkinantį atlyginimą.

5. Įgyvendinant Nuomos ir panaudos direktyvos 3 straipsnio 4 dalį, ATGTĮ įtvirtinta atlikėjo teisių perleidimo prodiuseriui prezumpcija, kuri nepadedą atlikėjui tinkamai įgyvendinti savo teisių. Nors ATGTĮ numato atlikėjui galimybę gauti atlyginimą už kiekvieną perduotą turtinę teisę (atlikimo audiovizualinio įrašo naudojimo būdą), tačiau neatšaukiama teisė į teisingą atlyginimą numatyta tik už atlikimo audiovizualinių įrašų nuomą. Toks netikslus reglamentavimas, kuomet išskiriama neatšaukiama teisė į atlyginimą už perduotą nuomos teisę ir atlyginimas už kitas perduotas turtines teises, sukuria teisinį neaiškumą. Tai lemia, jog pasirašydami sutartis dėl audiovizualinio atlikimo įrašo atlikėjai perleidžia prodiuseriams visas išimtinės teises, visam apsaugos laikotarpiui, be to, tik už vienkartinį atlyginimą. Todėl, siekiant kompensuoti bei tinkamai atlyginti atlikėjams patiriamus nuostolius už išimtinių teisių perleidimą, siūlytina pakeisti minėto 53 straipsnio 4 dalį nurodant, jog už kiekvieną audiovizualinio kūrinio gamintojui perduotą išimtinę turtinę teisę atlikėjai turi neatšaukiamą teisę gauti tam tikrą atlyginimą.
6. Minėtą teisinį neaiškumą siekiama pašalinti 2010 m. spalio 12 d. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projektu, kuriame siūloma nustatyti, jog atlikėjai turi teisę į atlyginimą už kiekvieną audiovizualinio atlikimo įrašo naudojimo būdą. Tokios pataisos priėmimas būtų vertintinas teigiamai, kadangi ji įtvirtintų aiškų ir išsamų audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių reglamentavimą.
7. Deja, teisinis reglamentavimas, susijęs su audiovizualinių kūrinių atlikėjų teise į teisingą atlyginimą už komerciniais tikslais išleisto ar atkurto įrašo viešą paskelbimą, lieka problematinis. Skirtingai nei muzikos atlikėjams, audiovizualinių kūrinių atlikėjams tiek Nuomos ir panaudos direktyva, tiek ATGTĮ nenumato teisingo atlyginimo už atlikimo įrašo viešą paskelbimą. Toks teisinis reguliavimas yra kritikuotinas ir turi būti keistinas, numatant galimybę atlikėjams gauti atlyginimą ne tik už komerciniais tikslais išleistų fonogramų, bet ir už audiovizualinių įrašų transliavimą bei kitokį viešą paskelbimą.
8. Tarptautiniu lygiu taip pat buvo atsižvelgta į audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos reglamentavimo problematiką. Pasiūlytu Audiovizualinių atlikimų sutarties projektu siekiama išsamiai sureguliuoti audiovizualinių atlikimų teisinę apsaugą. Jei Susitariančiosios Šalys pasirašys šią sutartį 2012 m. vyksiančioje konferencijoje, pirmą kartą audiovizualinių kūrinių atlikėjams bus suteikta tokia pat teisinė apsauga tarptautiniu mastu, kokia yra suteikta muzikos atlikėjams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai, jų projektai, aiškinamieji raštai:

1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 50–1598.
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 28–1125.
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50 – 1598; 2003, Nr.28-1125; 2006, Nr.116-4400.
4. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*. Nr: XIP-2407(2), 2010-10-12.
5. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 50 – 1598; 2003, Nr.28-1125.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugpjūčio 12 d. nutarimas Nr. 1018 „Dėl autorių ir atlikėjų asmeninių neturtinių teisių apsaugos tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 80–3655.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugpjūčio 29 d. nutarimas Nr. 1106 „Dėl atlyginimo už audiovizualinių kūrinių ar fonogramose įrašytų kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais paskirstymo ir mokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 84–3847.

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis // Žinios. 2000, Nr. 95-2970.
2. Pasaulio prekybos organizacijos Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (Žin., 2001, Nr. 46-1620).
3. Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos // Žinios. 1999, Nr. 11-249.

Europos Sąjungos teisės aktai, jų projektai:

1. 1993 m. rugsėjo 27 d. Tarybos direktyvos 93/83/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių taisyklių, taikomų palydoviniam transliavimui ir kabeliniam perdavimui, koordinavimo straipsnio 1 dalis. // OL L 248, 06/10/1993 P. 15–21.

2. 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje aspektų derinimo // OL 167, 22/06/2001 P. 10–19.
3. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo // OJ L 195, 02/06/2004. P. 16–25.
4. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (kodifikuota redakcija) (Žin. 2006, Nr. 2006/115).
5. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų (kodifikuota redakcija) (Žin. 2006, Nr. 2006/116).
6. 2011 m. rugsėjo 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/77/ES, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų. // OL L 265, 2011-10-11, p. 1-5.
7. Europos Parlamento pranešimo projektas dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/116/EB dėl autorių ir tam tikrų gretutinių teisių apsaugos terminų (COM(2008)0464 – C6-0281/2008 – 2008/0157(COD)), 2008.

Vadovėliai, monografijos, komentarai:

1. Birštonas R., Klimkevičiūtė D., Matulevičienė N. J., Mickienė L., Usonienė J. Intelektinės nuosavybės teisė. Vilnius: Registrų centras, 2010.
2. Guobys V., Naujokas R. Tarptautiniai susitarimai dėl intelektinės nuosavybės apsaugos. Lietuvos informacijos institutas, 1997.
3. Ivanauskienė E., Matulevičienė N. J. Autorių teisės ir gretutinės teisės elektroninėje leidyboje. Vilnius, 2000.
4. Mizaras V. Autorių teisė : monografija. Vilnius : Justitia, 2008.
5. Mizaras V. Autorių teisė : monografija. Vilnius : Justitia, 2009. II tomas.
6. Žilinskas V., Kasperavičius P., Kiškis M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
7. Autorių kolektyvas. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai. Vilnius, 2001.
8. Autorių kolektyvas. Romos konvencijos ir fonogramų konvencijos komentarai. – Phare, Vilnius, 2002.

9. Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
10. Adeney E. The moral rights of authors and performers: an international and comparative analysis / Elizabeth Adeney. Oxford : Oxford University Press, 2006.
11. Bently L. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004.
12. Brainbridge D. I. Intellectual property, 7th edition, 2009.
13. Fiscor M. The law of copyright and the internet. The 1996 WIPO treaties, their Interpretation and Implementation. Oxford: Oxford university press, 2002.
14. Hart T., Fazani L. Intellectual property. 3rd edition. Palgrave Macmillan, 2004.
15. Morgan O. International protection of performers' rights. Oregon: Hart publishing Oxford and Portland, 2002.
16. Prime T. European intellectual property law. Ashgate publishing company, 2000.
17. Torremans P. Intellectual property law. 5th edition. Oxford: Oxford university press, 2008.

Publikacijos:

1. Autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga: ar lengva būti kūrėju Lietuvoje. Straipsnių rinkinys. - Vilnius, 2001.
2. Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių individualaus įgyvendinimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 3(3), p. 945–965.
3. Birštonas R., Matulevičienė N. J., Usonienė J. *Atlikėjų turtinių teisių teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje* // Jurisprudencija 2011, 18(3), p. 995–1017.
4. Matulevičienė N. *Atlikėjų teisių apsauga pagal Lietuvos įstatymus ir tarptautines sutartis*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 2001.
5. Matulevičienė N. J. *Atlikėjų teisių perdavimo prezumpcijos* // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 69–75.
6. Usonienė J. *Autorių teisės į darbuotojo sukurtus kūrinius* // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 62–68.
7. Usonienė J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. – Vilnius, TIC, 2008.
8. Adler Bernard, *The Proposed New WIPO Treaty for Increased Protection for Audiovisual Performers: Its Provisions and Its Domestic and International Implications*. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, Volume 12, Issue 4 2002.
9. David Stopps. *The WIPO Audiovisual Performances Treaty Rides Again*. April 29, 2010. // <http://www.immf.com/news.html>; prisijungimo laikas: 2011-06-02.
10. Dr. Nadia Kyprouli, Dionysos (Greek Actors Coll.Soc.) *Legal Advisor. Audiovisual Performances in the Digital Era*. //

- http://www.aepo-artis.org/usr/SEMINAR%202010/DIONYSOS-N-KYPROULI_AEPO-ARTIS-Seminar-2010.pdf; prisijungimo laikas: 2011-06-04.
11. Gruenberger M. *A Duty To Protect the Rights of Performers? Constitutional Foundations of an Intellectual Property Right*. Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, Vol. 24, p. 617, 2006.
 12. Lucie Guibault, P. Bernt Hugenholtz. Study on the Conditions Applicable to Contracts Relating to Intellectual Property in the European Union. Final Report. Institute for Information Law. Amsterdam, The Netherlands, May 2002.
 13. Morgan O. *The Problem of the International Protection of Audiovisual Performances // IIC 2002 Heft 07*.
 14. New W. 'Positive Noises' On Resuming Talks On WIPO Audiovisual Performances Treaty. Intellectual Property Watch, 9 September 2009. // <http://www.ip-watch.org/weblog/2009/09/09/%E2%80%98positive-noises%E2%80%99-on-resuming-talks-on-audiovisual-performances-treaty/>; prisijungimo laikas: 2011-05-28.
 15. S. Newman-Baudais, *Partnering Europe – Access to the European Market for non-European Films: a Statistical Analysis*, European Audiovisual Observatory, Council of Europe, May 2005. // http://www.obs.coe.int/online_publication/expert/filmdistribution_mif2005.pdf.en; prisijungimo laikas: 2011-05-10.
 16. Thomas Murray, *The U.S. - French Dispute over GATT Treatment of Audiovisual Products and the Limits of Public Choice Theory: How an Efficient Market Solution was „Rent-Seeking“*, 21 MD. J. INT'L L. & TRADE 205 (1997).
 17. *WIPO Members Fail to Agree on Performers. Rights for Audiovisual Treaty*, 61 PAT. TRADEMARK & COPYRIGHT J. (BNA) 231, 234 (2001).

Kiti šaltiniai:

1. AEPO – ARTIS apžvalga. Atlikėjų teisės Europos Sąjungos teisėje: Esama situacija ir galimos tobulinimo kryptys, 2007. // http://www.aepo-artis.org/usr/AEPO-ARTIS%20Studies/AEPO-ARTIS%20Study%20on%20Acquis_2007_Summary%20LT.pdf; prisijungimo laikas: 2011-04-30.
2. A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT. *Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future*, 2009. // http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/other_actions/col_2009/reflection_paper.pdf; prisijungimo laikas: 2011-05-30.
3. Basic Proposal for the Substantive Provisions of an Instrument on the Protection of Audiovisual Performances to be Considered by the Diplomatic Conference. Chairman of the

- Standing Committee on Copyright and Related Rights, IAVP/DC/3, Diplomatic Conference on the Protection of Audiovisual Performances, Geneva, 7 to 20 December, 2000.
4. Chairman of the Standing Committee on Copyright and Related Rights. Basic Proposal for the Substantive Provisions of an Instrument on the Protection of Audiovisual Performances to be Considered by the Diplomatic Conference. Proposal for Instrument on the Protection of Audiovisual Performances (WIPO Document IAVP/DC/3, 1 August 2000).
 5. Comments of Mr. Hoberg-Petersen, the representative of FIA, Summary Minutes (Main Committee I), IAVP/DC/37 ('Audiovisual Summary Minutes') Diplomatic Conference on the Protection of Audiovisual Performances, Geneva, 7 to 20, 2000.
 6. Diplomatic Conference in 1996, Summary Minutes, Main Committee I of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions CRNR/DC/102 ('Summary Minutes') Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions, Geneva, 2 to 20 December, 1996.
 7. Intellectual Property Laws and Treaties // IPLEX, World Intellectual Property Organization, 2003.
 8. International Bureau of World Intellectual Property Organisation. Document AP/CE/I/4, Annex II, p 3, para 5. // www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/ap_ce_i/ap_ce_i_4.doc+WIPO+Document+AP/CE/I/4,+Annex+II&hl=lt&gl=lt; prisijungimo laikas: 2011-06-01.
 9. International Bureau of World Intellectual Property Organisation. Document WIPO/CR/SYM/GUZ/01/3/a, pp 18-19, para 91. // http://www.wipo.int/meetings/fr/doc_details.jsp?doc_id=12662; prisijungimo laikas: 2012-06-01.
 10. International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations (Rome Convention, 1961) and World Intellectual Property Organization (WIPO) Diplomatic Conference on the Protection of Audiovisual Performances (December 2000). Eleventh item on the agenda. International Labour Office, GB.280/LILS/11 280th Session, Geneva, March 2001.
 11. International Federation of Actors. Comments on the WIPO Basic Proposal prepared for the Diplomatic Conference, December 2000.
 12. *Performers' Rights in European Legislation: Situation and Elements of Improvement*. AEPO-ARTIS Seminar, 2010, Brussels. // http://www.aepo-artis.org/usr/AEPO-ARTIS%20study%202009/AEPO-ARTIS%20Study%20Update_200912.pdf; prisijungimo laikas 2011-05-24.

13. Resolution Concerning Audiovisual Performances Adopted by the Diplomatic Conference on December 20, 1996. CRNR/DC/99 (Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions. Geneva, 2 to 20 December, 1996).
14. *WIPO Member States Advance Toward Treaty to Protect Audiovisual Performances*. PR/2011/697, Geneva, September 29, 2011.
15. Standing Committee on Copyright and Related Rights. Combined proposal on Article 12 related to the Transfer of Rights for the proposed WIPO Treaty on Protection of Audiovisual Performances. Twenty-Second Session, Geneva, June 15 to 24, 2011.
16. Submission of the United States of America on Transfer“, Submitted by the United States of America, SCCR/4/4. Standing Committee on Copyright and Related Rights, Fourth Session, Geneva, 11, 12 and 14 April, 2000.
17. *The Proposed WIPO Audiovisual Performances Treaty*. Performers' Rights: A Discussion Paper. 27 October 2005.
18. WIPO Standing committee on copyright and related rights. Automated rights management systems and copyright limitations and exeptions. Fourteenth session. Geneva, May 1 to 5, 2006.
19. WIPO Sub-regional Seminar on the Protection of Works and Performances in the Audiovisual Sector. Organized by WIPO, in cooperation with the State Department of Intellectual Property (SDIP) of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2009.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemos. Nors pripažįstama, jog galiojantys teisės aktai turėtų užtikrinti veiksmingą audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugą, praktinis šių teisių įgyvendinimas dažnai yra problematiškas dėl nepakankamo, neaiškaus, neatitinkančio naujų ekonominių pokyčių teisinio reglamentavimo, kuris neužtikrina efektyvios atlikėjų teisinės apsaugos.

Tarptautiniu lygmeniu praktiškai neegzistuoja jokie įsipareigojimai audiovizualinių atlikimų atžvilgiu. Tiek TRIPS sutartis, tiek PINO atlikimų ir fonogramų sutartis suteikia teisinę apsaugą tik atlikimui, užfiksuotam fonogramoje, bet ne atlikimui, užfiksuotam audiovizualiniame įrašo padarymą buvo Romos konvencija. Tačiau tokia šiuo teisės aktu suteikta teisė nebuvo įtraukta nei į TRIPS, nei į PINO atlikimų ir fonogramų sutartis.

Pagrindinės Europos Sąjungos direktyvos, reglamentuojančios atlikėjų teisių apsaugą yra Nuomos ir panaudos direktyva, Informacinės visuomenės direktyva, Palydovinio transliavimo ir kabelinio perdavimo direktyva ir Apsaugos terminų direktyva. Deja, nei viena iš minėtų direktyvų nenumato tinkamos audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos. Nors Nuomos ir panaudos direktyva įtvirtino aukštus audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisių apsaugos standartus, tačiau kartu numatė ir teisių perdavimo prodiuseriui prezumpciją, kuri ženkliai pablogina audiovizualinio atlikėjo teisinę padėtį. Atlikėjas dažniausiai yra priverstas perduoti visas savo išimtinės teises be tinkamo atlyginimo.

Audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos reglamentavimo problematika atsispindi ir nacionalinėje įstatymų leidyboje. ATGTĮ įtvirtinta atlikėjo teisių perleidimo prodiuseriui prezumpcija, pagal kurią atlikėjas, sudarydamas sutartį su audiovizualinio kūrinio gamintoju dėl audiovizualinio atlikimo įrašo, perduoda gamintojui įstatyme numatytas teises. Be to, neatšaukiama teisė į teisingą atlyginimą numatyta tik už atlikimo audiovizualinių įrašų nuomą.

Atsižvelgiant į audiovizualinių kūrinių atlikėjų teisinės apsaugos problemas, 2010 m. spalio 12 d. pateiktas Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, kuriame siekiama pašalinti aptariamų atlikėjų teisinės apsaugos reguliavimo spragas. Be to, būtinybę suteikti atlikimams, įrašytiems į audiovizualinę laikmeną, teisinę apsaugą tarptautiniu lygiu pripažino ir PINO valstybės narės. Buvo pasiūlytas Audiovizualinių atlikimų sutarties projektas, kuriuo siekiama audiovizualinių kūrinių atlikėjams suteikti tokią pat teisinę apsaugą tarptautiniu mastu, kokia yra suteikta muzikos atlikėjams.

SUMMARY

The paper covers analysis of problems of audiovisual performers' legal protection. Though it is declared, that legal acts should guarantee effective legal protection for audiovisual performers, practical implementation of audiovisual performers' rights is problematic. It is because of insufficient and vague legal regulation, which does not ensure effective protection for performers.

Essentially, no legal obligations regarding audiovisual performances exist in international level. Both TRIPS agreement and WIPO performances and phonograms treaty provide legal protection only for performances fixed in phonogram, yet excluding performances fixed in audiovisual medium. The Rome convention was the first international legal act which ensured the right for the performer to forbid the unauthorised making of audiovisual fixation. However, this right of audiovisual performer was not included neither in TRIPS agreement, nor in WIPO performances and phonograms treaty.

Moreover, none of European Union directives regulating legal protection of performers' rights provide proper legal protection for audiovisual performers. Although Rental and lending right directive establishes high standards regarding protection of audiovisual performers' rights, it also sets the presumption of transfer of performer's rights, which significantly weakens legal position of audiovisual performer as the performer is generally forced to transfer all his exclusive rights to producer without receiving equal remuneration.

The problematical regulation of protection of audiovisual performers' rights reflects in national legislation too. The Copyright and neighbouring rights act of the Republic of Lithuania establishes transfer of rights presumption. According to this presumption, once a performer has consented to the incorporation of his performance in an audiovisual fixation, he shall be deemed to have transferred all exclusive rights of authorization provided for in this legal act with respect to that particular fixation to its producer, subject to written contractual clauses to the contrary. Moreover, the undeniable right of remuneration is foreseen only for the rental of audiovisual fixations.

In respect of the problems of protection of audiovisual performers' rights, on the 12th of October, 2011 the project of Copyright and neighbouring rights act of the Republic of Lithuania was proposed. The main purpose of this project is to eliminate gaps of legal protection of audiovisual performers. Furthermore, the necessity to provide international legal protection for performances fixed in audiovisual media was recognized by WIPO member states. The project of Audiovisual performances treaty was proposed, which aims to provide uniform international protection for performers in both audio and audiovisual industries.